

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

Radvánszky Ágoston - Propaganda a kárpátaljai magyar sajtóban 1938 és 1944 között.pdf

Ким подано:

Ерік Марусич

Дата перевірки:

2024-05-21 18:08:55

Дата звіту:

2024-05-21 18:29:18

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

37

Кількість слів:

11657

Схожість 1%	Збіг: 42 джерела	Вилучено: 38 джерела
Інтернет: 16 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 0%	Кількість: 9 джерела	Перефразовано: 70 слова
Цитування 6%	Цитування: 93	Всього використано слів: 10765
Включення 0%	Кількість: 0 включення	Всього використано слів: 0
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 1 слова

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ПРОПАГАНДА В ЗАКАРПАТСЬКІЙ УГОРСЬКІЙ ПРЕСІ
1938-1944.

Радванські Агоштон

Студент IV-го курсу

Освітня програма: «Середня освіта (Історія)»

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 2022

Науковий керівник:

Сакал І. І.

доктор філософії з галузі історичні науки, доцент

Завідувач кафедрою:

Чотарі Юрій Юрійович

доктор філософії, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 20_року

Протокол № __/20__

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота
ПРОПАГАНДА В ЗАКАРПАТСЬКІЙ УГОРСЬКІЙ ПРЕСІ
1938-1944.

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студент IV-го курсу
Радванські Агоштон

Освітня програма: «Середня освіта (Історія)»

Науковий керівник: **Сакал Імре Імреювич**
доктор філософії з галузі історичні науки, доцент

Рецензент:

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

PROPAGANDA A KÁRPÁTALJAI MAGYAR SAJTÓBAN 1938 ÉS 1944 KÖZÖTT

Szakedolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Radvánszky Ágoston

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: Középiskolai oktatás (történelem)

Témavezető: Szakál Imre

PhD, docens

Recenzens:

Beregszász

2024

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	0
3MICT	1
BEVEZETÉS	2
I. FEJEZET. MÉDIATÖRTÉNET-ÍRÁS	3
II. FEJEZET. MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTTI PROPAGANDA	5
2.1. A propaganda fogalmának értelmezése	5
2.2. A propaganda széleskörű elterjedése	6
2.3. Propaganda Magyarországon az első világháború után	9
III. FEJEZET. MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS PROPAGANDA MAGYARORSZÁGON ..	12
3.1. Horthy Miklós háborús kultusza	12
3.2. Kárpátalja helyzete a Magyar Királyságban 1938 és 1944 között	14
IV. FEJEZET. PROPAGANDA A KÁRPÁTALJAI SAJTÓBAN	16
4.1 Propaganda a Kárpáti Híradóban	16
4.3 Propaganda a Kárpáti Magyar Hírlapban	18
4.4. Propaganda Az Óslakóban	20
V. FEJEZET. A KÁRPÁTALJAI SAJTÓPROPAGANDA AZ ORSZÁGOSAN MEGJELENŐ SAJTÓ KONTEXTUSÁBAN	23
5.1. Propaganda a trianoni Magyarországon megjelenő sajtóban 1938 és 1944 között.....	23
5.2. A kárpátaljai sajtópropaganda összehasonlítása az országosan megjelenő sajtópropagandával	27
ÖSSZEFOGLALÁS	29
PE3IOME	30

ЗМІСТ

TARTALOMJEGYZÉK	0
ЗМІСТ	1
ВСТУП	2
РОЗДІЛ I. НАПИСАННЯ ІСТОРІЇ МЕДІА	3
РОЗДІЛ II. ПРОПАГАНДА ПЕРЕД ДРУГОЮ СВІТОВОЮ ВІЙНОЮ	5
2.1 Розуміння поняття пропаганди.....	5
2.2 Широке поширення пропаганди.....	6
2.3 Пропаганда в Угорщині після Першої світової війни.....	9
РОЗДІЛ III. ПРОПАГАНДА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В УГОРЩИНІ	12
3.1 Культ війни Міклоша Горті.....	12
3.2 Становище Закарпаття у складі Угорського королівства у 1938-1944 роках.....	14
РОЗДІЛ IV. ПРОПАГАНДА В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ПРЕСІ	16
4.1 Пропаганда в «Kárpáti Híradó».....	16
4.3 Пропаганда в «Kárpáti Magyar Hírlap».....	18
4.4. Пропаганда в «Az Őslakó».....	20
РОЗДІЛ V. ПРЕСОВА ПРОПАГАНДА НА ЗАКАРПАТТІ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ	23
5.1 Пропаганда в пресі в Трианонській Угорщині між 1938 і 1944 роками.....	22
5.2 Порівняння пресової пропаганди на Закарпатті з загальнонаціональною пресовою пропагандою.....	27
РЕЗЮМЕ	29
РЕЗЮМЕ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	30

BEVEZETÉS

A munkám a Kárpátalján megjelenő magyar sajtópropagandával foglalkozik 1938 és 1944 között, azaz a mai Kárpátalja területe két ütemben lezajlott visszacsatolásának, majd a második világháborús magyar katonai szerepvállalás ideje alatt és Horthy Miklós kormányzósága idején.

Kárpátalja történetéről jelentős számú szakirodalom és kutatás jelent meg az elmúlt harminc évben, és az 1938 és 1944 közötti időszak kiemelt szerepet kap a régió lakosságának kollektív emlékezetében. E fontosság ellenére azonban ennek az időszaknak számos aspektusa még mindig feltáratlan az alap kutatások keretében. Az egyik kulcsfontosságú vizsgálati terület az ebben az időszakban revíziót végrehajtó magyar állam és Kárpátalja lakossága közötti kapcsolatra vonatkozik. Az állami propaganda kutatása fényt vet erre a kapcsolatra.

A munka öt fejezetből áll, amik térben folyamatosan szűkülnek. Az első fejezetben az általános médiatörténet-írás módszertanával és a kérdésekkel foglalkoztam, amit a sajtókutatás önmagában felvet. A második fejezetben a propagandát a jelenség kialakulásától a második világháborúig vizsgáltam a világban és Magyarországon. A harmadik fejezetben a magyarországi propagandára helyeztem a hangsúlyt, különös figyelmet fordítva Horthy Miklós háborús kultusza kialakulásának, illetve annak, hogy miképp csapódott az le az 1938-ban és 1939-ben két részben visszacsatolt Kárpátalja területén. A negyedik fejezetben a kárpátaljai magyar sajtó három olyan napilapját vizsgáltam meg, amik már a csehszlovák-korszakban magyar nyelven tevékenykedtek és magyar érdekeket próbáltak képviselni. Az ötödik fejezetben a kárpátaljai sajtópropagandát az országosan megjelenő sajtó kontextusába helyeztem el.

A kutatás elsősorban a Kárpáti Híradó, Az Őslakó és a Kárpáti Magyar Hírlap digitalizált számaira támaszkodik, amiket az Arcanum Digitális Tudománytárban értem el. Nagy segítségül szolgált a releváns szakirodalom felhasználása.

A kutatás során az országosan és Kárpátalján megjelenő magyar nyelvű sajtópropaganda minél szélesebb körű feltárására törekedtem, ami lehetőség szerint több kérdésre is választ ad: hogyan jelent meg a propaganda a kárpátaljai sajtóban, milyen jellegzetességekkel rendelkezett a kárpátaljai sajtópropaganda, hogyan alakult a sajtó és társadalom viszonya az adott korszakban és arra, hogy miképpen értelmezhető a kárpátaljai sajtópropaganda az országosan megjelenő sajtópropaganda kontextusában.

I. FEJEZET. MÉDIATÖRTÉNET-ÍRÁS

A múltat csak a jelen nézőpontjából lehet vizsgálni, ezért a sajtókutatásokra gyakran jellemző, hogy a jelen problémái a múlton vannak számon kérve, vagy pedig, hogy egy már elért állapotból történik a múltba tekintés (amennyiben a sajtó történetét egy folyamatosan fejlődő és haladó tudományként értelmezzük).¹

A sajtó és a média történetének a kutatásával különböző tudományterületekről (társadalomtörténelem, kommunikációtörténelem, irodalomtudomány) érkező tudósok foglalkoznak. A sajtóval foglalkozó tudományágak sora folyamatosan szélesedik, ami megmagyarázható a média társadalomban betöltött szerepének növekedésével. A média történetével való foglalkozás a tömegkommunikációra, és a jelenkor társadalmának alakulására is vet fényt.

Egyértelműen elmondható az, hogy a sajtó és a média történetének a kutatása interdiszciplináris jellegű, azonban minden tudományág más megközelítésből, más módszerekkel vizsgálja azt. A sajtótörténeti kutatásokban megfigyelhető az irodalomtörténet és a történelemtudomány elhatárolódása.² James Curran, londoni professzor a média történetét különböző narratívák egymással vetélkedő sorozataként értelmezte. Noha ő csak a liberális demokráciák médiakutatását elemezte, bizonyos módosításokkal³ Közép- és Kelet-Európa médiatörténete értelmezéséhez is nagy segítséget tud a munkája nyújtani. A pozitív narratívák a következők:⁴

1. Liberális narratíva – a liberális narratíva az összes közül a legkorábban megjelenő. A központi témája, hogy a társadalom folyamatos demokratizálását rendkívüli módon megerősítette a modern tömegmédia kialakulása és fejlődése. A két fő érve a liberális narratívának:

a. A média küzdelme sikeres volt a kormánytól való megszabadulás tekintetében.

b. A szabad média hatalmat adott az embereknek – ahogy szélesedett (főleg a sajtó) fogyasztó közönsége, úgy szélesedtek ki a politikailag aktív réteg határai.

2. Feminista narratíva – a média terjedése aktivizálta a 17-18. (Nagy-Britanniáról van szó) csekély jogkörrel rendelkező nőket, folyamatosan reagálva az elmosódó a femininitás és a maszkulinitás közötti határokra, elérve a végcélig: a választójog kivívásáig.

3. Populista narratíva – csak az elmúlt 30 évben jelent meg ez a narratíva. A populista narratívához mindig tartozik egy főhős és egy főgonosz. Nagy Britanniában a „főgonosz” a viktoriánus értelmiségi réteg, míg a „főhős” a piac, ami a médiát érzékenyebbé tette a közkeresletre.

¹ SIPOS Balázs: Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat. Argumentum kiadó. Budapest. 2011. 13. oldal

² PINTÉR Györgyi: Sajtókutatás - divatlapkutatás. A reformkori divatlaptörténet-írás esélyei. Médiakutató, 2013. 4. szám

³ A pozitív narratívák közül a liberális és a libertárius narratíva értelmezhetetlen regionális kontextusban, hiszen a szovjet befolyási övezetbe kerülés ezeknek teljes egészében ellent mond. Az említett két narratívát a régió médiatörténetében összehasonlítási/viszonyítási alapként lehet kezelni a liberális és a népi demokráciák között.

⁴ CURRAN, James: Media and Power. London, 2002. 3-33. oldal.

A média népszerűségének növekedése egy demokratikus dicsőséges győzelemként van bemutatva a populista narratíva szerint, ahol kiderül, hogy a köznép kedvezményezettsége érvénnyel bír. A populista narratíva legfőképpen a média átalakulásával foglalkozik, azzal, hogyan vált a nép szórakoztatásának az egyik fő forrásává.

4. A libertárius narratíva – az 1960-as évek hangadó narratívája volt. A libertárius narratíva tehát azt írja le, hogy a tradicionalisták és a liberálisok hogyan harcoltak egymással mind a médián keresztül, mind annak ellenőrzéséért. A narratívát alkotó tanulmányokat nagyrészt olyan akadémikusok írták, akikre nagy hatással volt a huszadik század közepének kulturális forradalma.

5. Antropológiai narratíva – a média a nemzetet az indentitás központi tényezőjévé tette. Az antropológiai narratíva szerint a média volt az elsődleges tényező a nemzeti identitás, így a nemzetállamok létrejötte szempontjából.

A fenti öt „pozitív” elbeszélésmóddal szemben megkülönböztet egy hatodik, „pesszimista” narratívát, ami szerint a média az idő előrehaladásával az „elit” egyre szofisztikáltabb eszköze a társadalom elnyomására.⁵ Curran személyesen egy hetedik, egyesített narratívát, a szintézist javasolja, ami az előző hat narratíva előnyeivel él és kiküszöböli a hátrányait. Ez a hét narratíva a „hagyományos” elbeszélésmódokhoz sorolható, amit kiegészít a Marshall McLuhan által kidolgozott technológiai-determinista narratíva – ami szerint minden új kommunikációs eszköz megjelenése (kőtáblák → papirusz → nyomtatott sajtó) befolyásolta a társadalom szerkezetét, megváltoztatta az emberi érzékszervek és észlelés természetét, a személyközi kapcsolatokat és a kommunikációs csatornákat⁶ – és Jean Beudrillard nevéhez köthető az elektronikus média elterjedése következtében kialakult „hiperrealitás” (a virtuális és a valós egyesítése).⁷

A fenti narratívák felsorolására azért volt szükség, hogy az olvasó tisztában legyen a médiatörténet-írás normativitásával.⁸

⁵ CURRAN. 2002. 33. oldal

⁶ U.O. 51-53. oldal.

⁷ u.o. 52. oldal.

⁸ A normatív elbeszélésmód hatásairól és változásairól lásd: SIPOS. 2011. 13-35. oldal.

II. FEJEZET. MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTTI PROPAGANDA

2.1. A propaganda fogalmának értelmezése

A propaganda egy eszmerendszer, a közönséggel egy ideológia elfogadtatására szolgáló kommunikációs irányvonal, ami, ha kell, hazugság és manipuláció útján működik⁹ (azonban nem szükséges a hazugság ahhoz, hogy a kommunikáció propagandává váljon). A propaganda a társadalmi kommunikációnak egy mesterségesen létrehozott formája. Egy bizonyos nézet nyilvános, irányított kifejtéséről van szó, azzal a céllal, hogy a propagandát befogadók a magukévá tegyék az éppen propagált nézetet.

Jonathan Auerbach és Russ Castronovo tizenhárom kitévelt állapotított meg a propagandáról¹⁰:

1. A propaganda nem feltétlenül gonosz, vagy erkölcstelen.
2. A propaganda propagálást tartalmaz, de nem minden propagálás propaganda.
3. Az információ és a propaganda közötti kapcsolat folyamatosan változó.
4. A propagandának nincsenek pontos formai jellemzői, de a propagandának néhány technikája tanulmányozható – változó eredménnyel.
5. Minden gyakorlatban alkalmazott propagandát a kulturális közegében kell értelmezni.
6. A propaganda a közvetítő médium által változik, de nem lehet teljesen meghatározni az adott médium által.
7. A propaganda hatásaiban lehet részleges is, nem szükséges teljes körűnek lennie.
8. A propaganda elemzéséhez ugyanannyi figyelmet kell szentelni az információ folyamának a csatornáira, mint magára a tartalomra.
9. A lakosság aktívan ki tudja használni a propagandát, nem csak a propaganda tudja a lakosságot. A propaganda nem feltétlenül felülről lefelé terjed.
10. A propaganda nem szándékos hatásokat is tud produkálni, ami már kívül esik a propagandát végzők és befogadók hatáskörén.
11. Hogy hatásos legyen, a propagandának a pozitív és a negatív érzelmeket is ki kell használnia.
12. A propaganda egy szerves része a demokratikus társadalmaknak is.
13. A propaganda tanulmányozása még mindig releváns és valószínűleg a jövőben is az fog maradni.

Politikai propaganda-kampányra akkor kerül sor, ha az addig uralmon lévő hatalom leváltása van kilátásban, vagy történt a közelmúltban. A kampány hevességét a hatalomátvétel legitimitása

⁹ VIRÁNYI Péter: A propaganda természete. Jelkép 2019, 3. szám

¹⁰AUERBACH, Jonathan, CASTRONOVO, Russ: The Oxford Handbook of Propaganda Studies, Oxford University Press, 2013, Oxford 5-12. oldal

nagymértékben meghatározza – minél kevésbé tűnik jogosnak a kormányzatot öröklő szerv uralma, annál erőteljesebb és széleskörűbb a politikai propaganda.¹¹

Az új hatalom központilag irányított propagandája megismerteti az állampolgárokkal az új, követni kívánt ideológiát, valamint biztosítja azt, hogy a politikai mozgalom egységes maradjon országszerte. Megfelelő szervezetet igényel a propaganda: hatékonysága nagy részben függ attól, hogy a szervezetet alkotó embereknek mennyire megfelelő a kommunikációs készségük.

Egy idő után a tömegkommunikáció által kialakított mesterséges világ azonossá válhat a valósággal. Ezt a folyamatot George Gerbner kommunikációs elmélet kutató *kultivációnak* nevezi. A mesterséges világ és a valóság azonosítása azért működik könnyen, mert a propagandát befogadók megismerési horizontja nem terjed túl a saját tapasztalataikon. Mivel minden nap változatlan propaganda-jellegű üzenetekkel kommunikál az államhatalom az állampolgárokkal, a lakosság nem hiszi, hogy más valóság is létezhet, mint amit megjelentetett az államhatalom az állandó sajtóban.¹²

2.2. A propaganda széleskörű elterjedése

A propaganda, mint jelenség, egyidős a hatalom alattvalók felé irányuló kommunikációjával. Népszerű példája, és a sikeres propagandista gondolatmenetének szemléletes leírása Niccolò Machievelli Fejedelem című munkája, ahol meglehetősen cinikusan írja, hogy „A fejedelemnek [...] nem kell a fenti tulajdonságok [pl.: őszinteség, igazságosság] mindegyikével rendelkeznie, de szükséges, hogy külsőleg úgy mutakozzék, mintha rendelkezne. Sőt, azt merészelem állítani, hogy ha mind meg is volnának benne, és hogyha mindig figyelembe is venné őket, ez ártalmas volna, márpedig látszatuk hasznos lehet; kegyesnek, hűségesnek, emberségesnek, őszintének, vallásosnak kell látszani, és annak lenni; de lélekben mindig elkészülni az ellenkezőjére, hogy ha a szükség úgy kívánja, aszerint tudjon cselekedni.”¹³

Az első kifejezetten propagálásra szakosodott intézmény XV. Gergely pápa nevéhez köthető, aki 1622 júniusában megalapította a *Congregatio de propaganda fidei*, azaz a *Hitterjesztés gyülekezetét*. A feladata a Congregationnak három nagy kategóriába osztható:¹⁴

1. Meghatározni a katolikus egyház missziós munkájának és intézményeinek a gyengeségeit és hibáit.
2. Előterjeszteni reformokat, amik rákényszerítik az egységet és egységességet az egyház szervezeti szerkezetére és hatékonyságára.
3. Információt gyűjteni, és áttekinteni az egyház misszionárius dolgozóinak igazolványait és alkalmasságát

¹¹ CSEPELI György: A hatalom anatómiája, Kossuth Kiadó, 2013, 178-195. oldal

¹² U.o.

¹³ MACHIEVELLI, Niccolò: A fejedelem. XVIII. Hogyan tartsa meg a fejedelem az adott szót. 1532. Ford: Lutter Éva

¹⁴ CUNNINGHAM, Stanley B.: The Idea of Propaganda: A Reconstruction. 2002. Connecticut. 15-21. oldal

A Congregatio szigorú irányítása és egységesítése a kezdettől fogva meghatározta a gondolkodást a propaganda intézményekről, egészen a 20. századig, annak ellenére, hogy a *propaganda* szó korabeli használata nem jelentett egyet a tömegirányítással és manipulációval, hiszen Róma célja inkább a szabályozás, a központi irányítás és az elvi tisztaság volt a missziós tevékenységekben.

Kétségtelen viszont az, hogy a propaganda szóval mára azonosított negatív konnotáció a katolikus egyház *Congregatiojának* tudható be, főleg azokban a protestáns országokban, ahol az intézménynek kiterjedt hatalma volt. 1843-ra már a propaganda meghatározása egy amerikai értelmező kéziszótár szerint a következő volt: egy taszító kifejezése a titkos társaságoknak olyan vélemények és elvek terjesztéséről, amelyekre a legtöbb kormány iszonyattal és idegenkedéssel tekint.¹⁵

Jacques Ellul szerint fontos megkülönböztetnünk a 20. századi propagandát az azt megelőzőktől. A 20. századi propaganda a véleménye szerint egy elkülöníthető jelenség, amiről tudunk beszélni és valóságos. A 20. századi és az azt megelőző propaganda között – noha vannak viszonyítási pontok – nem lehet egy identitást meghatározni, mivel a 20. század előtt a propaganda nem úgy jelent meg, mint egy felismerhető és érzékelhető jelenség, amit meg kellett határozni, mint egy elkülönült dolgot.

Ahogy terjedt az általános iskoláztatás, és nőtt az írni és olvasni tudók száma, a sajtó úgy tudott mind nagyobb teret hódítani a tömeginformáció közlésében. Ahogy szélesedett a sajtó hatósugara, úgy igényelték a társadalomnak mind szélesebb rétegei, hogy részt vegyenek az eszmék alakításában, közvetítésében, befogadásában és érvényesítésében.¹⁶

A televízió széleskörű elterjedéséig a sajtó mellett a plakát volt az egyeduralgó médium a tömeginformáció és a tömegtájékoztatás vonatkozásában, ugyanígy a tömegvélemény alakításának a területén is.

Vitathatóan a leglátványosabb és legszembetűnőbb módjai a propaganda megjelenésének a propaganda plakátok. Minden olyan plakát, ami meggyőzés érdekében került felragasztásra propaganda-plakátnak számít. A három fő célja a brit karikaturista, Kenneth Bird szerint: a járókelő figyelmének megragadása, a járókelő meggyőzése valamiről, a meggyőzés kiterjesztése elég időre ahhoz, hogy az cselekvéssé váljon.¹⁷

¹⁵ FELLOWS, Erwin W.: Propaganda: a History of a Word. American Speech, 1959. 3. szám. 183. oldal

¹⁶ SZABOLCSI Miklós: A magyar sajtó története II/2. 1867-1892.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SajtoTortenet-a-magyar-sajto-tortenete-1/a-magyar-sajto-tortenete-ii2-18671892-1B22/bevezetes-1B29/> (2023. 01. 31.)

¹⁷ BIRD, Kenneth: Propaganda Posters. 1949. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/001789694800600104> (2023. 02. 28.)

Ahhoz, hogy megragadja a járókelő figyelmét a propaganda plakát, a legfontosabb követelmény, hogy kitűnjön a környezetéből. Bird tanácscíkkje szerint kerettel kell ellátni, és 9-1 arányban kell messziről is értelmezhetőnek és érdekesnek, illetve sejtelmesnek lennie. A meggyőzésre azt tanácsolja, hogy ne legyen túl részletes a magyarázat, hiszen egy plakát nem tud semmit sem bizonyítani. Az üzenetnek így lényegretörőnek, de nem teljesen egyértelműnek kell lennie, hogy a járókelőből olvasóvá alakult egyén magában tudja levonni a következtetést. A cselekvésre bírás trükkje a cikk szerint pedig az, hogy egyszerre csak egy dolgot kérjen az embertől, amire jobb esetben önmagának kell rájönnie – a gondolkodási folyamat tartja a figyelmét az olvasónak meg addig, hogy cselekvővé váljon.

A mozi már az 1910-es évekre egy rendkívül sikeres módja lett a szórakoztatásnak, annak következtében, hogy képes volt addig példátlan méretű közösségekre hatni: a gyorsan urbanizálódó munkásosztálybeli lakosság millióira. Az 1910-es évek elején még II. Miklós orosz cár szavaival élve a mozi a „szórakoztatásának egy üres, teljesen haszontalan, sőt káros módja” volt,¹⁸ amire nem volt érdemes bővebb figyelmet szentelni. A cár szavait követő négy éven belül azonban Oroszországban már a bolsevikok ragadták meg a hatalmat, akik a filmek propaganda szerepét kifejezetten hangsúlyozták, mint az üzenetük fő hirdetőjét a Szovjetunió többségében írástudatlan lakosságának. Anatolij Vasziljevics Lunacsarszkij, a Szovjetunió Közoktatásügyi Népbizottságának az első vezetője, a következőt írta a filmről, mint a propaganda tömeges eszközéről:

„A mozi ereje abban rejlik, hogy mint minden művészet, érzéssel és magával ragadó formával hat át egy ötletet, de a többi művészettel ellentétben a mozi olcsó, hordozható és szokatlanul látványos. Hatásai eljutnak oda, ahová még a könyv sem tud eljutni, és természetesen erősebb, mint bármiféle szűkszavú propaganda”¹⁹

Az első világháború végétől a televízió elterjedéséig a Lunacsarszkij által vallott nézetek a film propaganda-erejéről alakították az általános konszenzust az iparosodott világon belül. A tömegpolitika világában a politikai spektrumon elhelyezkedő összes párt felismerte a szükségességét annak, hogy kezelje és manipulálja azon tömegek attitűdjeit és törekvéseit, reményeit és félelmeit, hiedelmeit és ideológiáit, akiket kormányozni kívántak. Ugyanúgy igaz volt ez a tekintélyelvű Szovjetunióra és a nemzetiszocialista Németországra, mint a demokratikusabb légkörű Nagy Britanniára is. Nem véletlen tehát, hogy a második világháborúra azelőtt soha nem látott elköteleződés volt tapasztalható a filmpropaganda mellett.²⁰

¹⁸ Idézi: TAYLOR, Richard: Film Propaganda. Soviet Russia and Nazi Germany, London, 1979, 35. oldal

¹⁹ ЛУНАЧАРСКИЙ А. В.: Революционная идеология и кино, 1. тэзис. 1924. <http://lunacharsky.newgod.su/lib/o-kino/revolucionnaya-ideologija-i-kino/> (2023.02.01)

²⁰ REEVES, Nicholas: The Power of Film Propaganda. Myth or Reality? New York, 1999. 1-14. oldal.

A 20. századi diktátorok általános kommunikációja a népközeliség látszatát keltette. Mussolini például saját bevallása szerint 1929-ig 1 887 112 beérkező levélre válaszolt.²¹

2.3. Propaganda Magyarországon az első világháború után

Az első világháború után Magyarország legjelentősebb traumatikus élménye az állam, a politikai intézményrendszer és a társadalom addig megszokott egységének és rendjének 1918-1920-ban bekövetkezett megszűnése lehetett. Az állam nem tudta ellátni alapvető feladatát: a társadalom egységének és határának biztosítását (hiszen az állam határai a társadalmat is körberajzolják).

Az első világháború éveitől kezdődően számtalan társadalmi kérdés politikaiává vált, azaz beilleszthető lett a barát-ellenség kategóriarendszerbe.

Az első világháborúval járó háborús megpróbáltatások (az életszínvonal erőteljes csökkenése, az ellátási nehézségek, a társadalmi különbségek növekedése) a legkülönbözőbb társadalmi csoportokat fordították szembe egymással, illetve a politikai és a társadalmi rendszer legitimitációját ásták alá.

Az első világháború hatására a politikával foglalkozók körében jelentősen felértékelődött a sajtó propagandája és a társadalomalkotó szerepe. Több esetben a sajtót formázó réteget tették hibássá az első világháborús veszteségek egy részéért. Megjelent az az elgondolás, hogy a háborús küzdelemnek a végkimenetelét a médiában megjelenő propaganda döntötte el. Ennek hatására a két világháború közötti Magyarországon a sajtó minden addiginál erősebb irányításon és központosításon ment keresztül, ami lehetővé tette a diktatorikus és szélsőséges sajtópolitikai koncepciók gyártását.²²

A propaganda kialakulása Magyarországon, illetve a két világháború közötti Európában a vezérkultuszok kialakulásával kapcsolható össze. A kultusz – valakinek vagy valaminek az egyoldalú, túlzó és kritikátlan tisztelete.²³ A vezérkultusz ennek a kivetítése valamilyen vezetőre.

Magyarországon a kultuszépítés központja Horthy Miklós volt. A kultusza építése 1919 őszén kezdődött meg és 1938 és 1943 között csúcsosodott ki. A Horthy-kép minden napilapban homogén volt, legyen az radikális jobboldali, vagy szociáldemokrata, a Horthy-képen keresztül próbálta a rendszer stabilizálni az államhatalomról alkotott képet. A kultusz központi üzenete az volt, hogy csakis Horthy Miklóson keresztül lehet elérni Magyarország két világháború közötti legfontosabb célját, a Trianoni békeszerződés felülvizsgálatát.

A Horthy-kultusz megteremtésének a legjelentősebb eszközei a következők voltak:²⁴

²¹ DIKÖTTER, Frank: How to be a Dictator. The Cult of Personality in the Twentieth Century. Bloomsbury Publishing, 2019

²² SIPOS, 2011. 42-43.

²³ DÁVIDHÁZI Péter: Isten Másodszülöttje. A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza. 1989. Budapest, Gondolat. 5. szám, 8-15. oldal

²⁴ TURBUCZ Dávid: A Horthy-kultusz 1919-1944. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 2015. 93 – 193. oldal

1. *Horthy Miklós vidéki útjai* – Az akkori szóhasználat szerinti diadalutak főképp az 1920-ban a román és 1921-ben a szerb megszállás alól felszabadult településeket érintette. Képletesen ezekkel az utakkal történt meg a trianoni Magyarország megszállóktól való „visszahódítása”. Az állam első emberének személyes megjelenése szimbolikusan konszolidálta a hatalmát az emberekkel való közvetlen érintkezéssel, valamint lehetőséget kapott így a sajtó is, hogy közölje a kormányzó elhangzott beszédeinek a szintézisét.

2. *A Vitézi Rend és vitézavatások* – A Vitézi Rendet Horthy a szerepét Horthy egy személyétől (Vitézek Főkapitánya) függő félkatonai szervként képzelte el, akik a tekintélyüknél fogva a lakosságra „nevelő” hatással lesznek. Horthy Miklós kultusza, mint a „legnagyobb élő vitéz”, összekapcsolódott így a magyar katonák vitézségével és az elesett hősök kultuszával.

3. *A Horthy-évfordulók* – A Horthy-évfordulók alkották a kultuszépítés gerincét, amelyek évről évre meghatározott keretek és rítusok között mélyítették el a vezérképet. A vezérkultusz fő ünnepei a kormányzóválasztás napja (március 1.), a kormányzó születés- (június 18.) és névnapja (december 6.), illetve a budapesti bevonulás évfordulója (november 16.) voltak.

4. *A kormányzó reprezentatív feladatai* – A legfontosabb reprezentatív funkciója a nemzet- és országgyűlések ünnepélyes megnyitása volt, amiről beszámolt a sajtó, a rádió és a filmhíradók is. Ezzel a kiterjedt jelenléttel növekedett a Horthy-kultusz közéleti jelentősége.

5. *A közoktatás* – Leginkább ideológiahordozó tantárgynak a történelem számított, aminek következtében Horthy vezérkultusza a közoktatásban is jelen volt, de a domináns szerepet az irredentizmus (ami jobban meghatározta a korabeli mindennapokat) kapta a diákok világnézetének a formálásában, azonban ritkán volt megtalálható a tankönyvekben az az üzenet, hogy a revíziós törekvéseket Horthy követésével lehetne elérni. A tankönyvekből hiányzó Horthy-kultuszt azonban pótolták az olvasókönyvek és az iskolai ünnepek. Az 1920-as évek végén megjelent tankönyvekben Horthy, mint háborús hős van ábrázolva, a 30-as években pedig már található a kormányzót ábrázoló képek is.

6. *A Horthy-életrajzok* – a Horthyról kiadott életrajzok alátámasztották azt, hogy a nemzet kizárólag a kormányzó vezetésével érheti el a trianoni békeszerződés felülvizsgálatát. Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusa szerint 1920. március 1-je és 1938. november 2-a között Magyarországon nyolc olyan kötet jelent meg, amelyek Horthy Miklós életével vagy annak bizonyos szakaszaival foglalkoztak. Életrajzi vonatkozásokkal rendelkeztek a tankönyvek és az újságcikkek is.

7. *A kormányzó külföldi útjai* – Az első jelentősebb külföldi útja Horthynak 1936-ban történt, amikor Ausztriában egy magánjellegű vadászat keretein belül találkozott Hitlerrel. Ezt követte ugyanabban az évben a Bécsbe és Rómába történő látogatása. 1938-ban Németországba és Lengyelországba látogatott. A kultusz kialakítása szempontjából nem maguk az események voltak jelentősek, hanem a diskurzus, amelynek részévé váltak. Az utakról megjelent publikálások a

kormányzó nemzetközi elfogadottságát, és az európai államfővel való egyenlőségét mutatták be, valamint a magyar nemzet elszigeteltsége megszűnésének a képét adták.

III. FEJEZET. MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS PROPAGANDA MAGYARORSZÁGON

3.1. Horthy Miklós háborús kultusza

A második világháborúra a szabad újságírást “kötött újságírás” váltotta fel, ugyanis a lapok kiadói, szerkesztői és állandó munkaviszonyban álló újságírói csakis a Magyar Országos Sajtókamara tagjai lehettek, ahova bekerülni csak a politikailag megbízható egyéneknek volt lehetősége. Az újságok betiltása jelentős méreteket öltött: 1938-ban a trianoni Magyarországon 1934 időszaki kiadvány jelent meg, 1942-ben a területileg bővített Magyarországon pedig csak 1339.²⁵

Az 1941 utáni, hadviselő Magyarországon a Horthy-propaganda hangsúlyozta, hogy a bolsevizmus elleni háború az egyetlen módja annak, hogy a magyarság, mint olyan, fennmaradjon. Az újságcikkek érvelése szerint a Magyarország Szovjetunió elleni háborúja egyfajta preventív háború volt, hiszen, ha nem a magyarok a kezdeményezők, akkor a szovjetek előbb vagy utóbb biztosan lerohanják az országot. Ennek a preventív háborúról szóló kommunikációnak nemcsak Magyarország, hanem Európa, és az európai kultúra védelme (hiszen a Szovjetunió, mint ázsiai hatalom volt bemutatva, feltehetően azért, hogy még idegenebbnek érezzék ezt a magyar olvasók) is a magyarok “keresztes háborújának” a kimenetelén múlik.²⁶

Horthy kultuszában nem jelentek meg az antiszemita tartalmak annak ellenére, hogy az 1938-as első zsidótörvény hatálybalépése után az antiszemitizmus egyre inkább a diskurzus részévé vált. Sokkal inkább közrejátszott azonban Horthy István 1942-es halála a magyar nemzet cselekvésre bírásának kísérleteiben, hiszen ha a kormányzó családja is ilyen szintű áldozatokra képes, akkor elvárható volt ugyanez minden magyartól.

A Horthy személye körüli propagandának három elkülöníthető szakasza volt a második világháború ideje alatt:²⁷

1. *1939 és 1941 között az országot a háborútól megóvni képes vezérként volt bemutatva Horthy Miklós, mint aki a béke szigetére - kikötőbe, révbe és egyéb tengerészethez kapcsolódó hasonlatok - kormányozza a magyarságot. Ez a szimbólumrendszer mindvégig megmaradt a kormányzóról szóló kommunikációban, de a háború haladtával folyamatosan változott a jelentése. Magyarország háborúba lépése előtt a háborúból való kimaradást, a háborúba lépés után pedig a háború utáni időket jelképezi.* „[Horthyt] a sors rendelése a magyar tenger elvesztése után másfajta viharok, másfajta veszélyek, másfajta kormányzás és parancsnoklás felé hívta el. Ekkor már nem a magyar tengeri hatalom flottáját

²⁵ SIPOS Balázs: Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat. Budapest, 2011. 210. oldal

²⁶ TURBUCZ 2015. 24. oldal

²⁷ TURBUCZ Dávid: Vezérkultusz és háborús propaganda. Jelkép 2019. 3. szám

kellett vezényelnie, hanem átvitt értelemben egy világviharoktól hányatott, elsüllyedéssel fenyegetett nemzet hajójának kormányzását kellett vállalnia.”²⁸ A korábbinál nagyobb teret kapott a kommunikációban a kormányzó „gazda” szerepének hangsúlyozása, ami utalhatott a kormányzó középirtokos származására és jelképezte az egész társadalomról való gondolkodást is. A területi visszacsatolásokra való tekintettel a kultuszépítés a Felvidék 1938. novemberi és Észak-Erdély 1940. augusztusi visszavétele körül teljesedett ki. 1939-ben Kárpátalján a kormányzó csak egy rövid körutat tett, a Délvidék visszacsatolásának ünneplését pedig Teleki Pál tragikus halála árnyékolta be.²⁹

2. *1941 és 1944 között* összeolvadt a Horthy-kultusz a háborús propagandával. Magyarország és a Szovjetunió között 1941. június 26-án állt be a hadiállapot. A hadba lépéssel erősödött a vezérkép antikommunista tartalma, hivatkozva arra, hogy Horthy Miklós már egyszer (1919-ben) legyőzte a bolsevizmust. A sajtó a bolsevizmus elleni küzdelmet keresztes hadjáratként kommunikálta.³⁰ A magyar sajtó a Szovjetuniót minden lehetséges rossz forrásaként ábrázolta, a háborús törekvéseket mintegy védekező háborúként bemutatva. A cikkekben a tengelyhatalmak az „igazság”, a ’kereszténység’ az ’európai civilizáció’ védelmezőiként, az ’új Európa’ megteremtőiként jelentek meg”.³¹ A doni katasztrófa után alábbhagyott a bolsevizmus elleni küzdelem kommunikációjának intenzitása.³²

A kormányzóról kialakított kép (főleg a kiszemelt utód, Horthy István halála után) fontos összetevője volt a jó egészségének a hangsúlyozása, ami nem egy megalapozatlan állítás volt. A kormányzó családtagjai körül „mellékkultuszok” alakultak ki, amik a kormányzó népszerűségének és elfogadottságának a növelését szolgálták. Horthy István 1942-es kormányzóhelyetteség választásával a körülötte kialakuló kultusz önállósodása következett be, ami bizonyos mértékig egyéni elemekkel bővült, a vele foglalkozó írások gyakran a jövő emberének nevezték. 1942. augusztus 20-i, fronton bekövetkezett tragikus halála után legendás alakká vált, a halálával erősítve apja kultuszát.³³

3. *1944* – a német megszállás időszaka, a hivatalos kultusz végnapjai. Március 19-e után nem mondott le Horthy, a németek pedig törekedtek a kultusz ápolására és fenntartására. A kultusz új

²⁸ Szerző nélkül: Otrantó hőse. Nemzeti Újság 1939. máj. 16. 10. Idézi: TURBUCZ 2019. 259. oldal

²⁹ OLASZ Lajos: A Kormányzó-kultusz alakulása a második világháború időszakában (1938-1944). In: Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról. Szerk.: Miklós Péter. Szeged, 2010. 362. oldal

³⁰ Ezt a kommunikációs formát nemcsak a magyar média használta, hiszen például Mihai Antonescu, Románia külügyminisztere így beszélt 1941. június 28-án a háborúról: „A keresztény és a civilizált világ keresztes hadjárata; A kereszt és a fény háborúja” Idézi: MILOIU, Silviu Marian: Mobilizing the European idea at Europe's eastern frontier. The war propaganda of Romania and Finland as recorded in their bilateral relationship (1941-1944). 2005. 68. oldal

³¹ TURBUCZ 2019. 261. oldal

³² TURBUCZ Dávid: Horthy Miklós vezérkultusza és háborús propaganda in. 1944/1945: Társadalom a háborúban. Folytonosság és változás Magyarországon szerk.: Bódy Zsombor-Horváth Sándor. MTA Bölcsészettudományi kutatóközpont Történettudományi intézet. 257-270 oldal

³³ OLASZ Lajos: A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941-1944). Budapest, 2007. 425-444. oldal

üzenete a következő volt: a kormányzó újból „megmenti” a bolsevizmustól a magyarságot, így elszántan követni kell. A deportálások ellenére nem mondható az el, hogy a Horthy-kultusz összekapcsolódott volna a zsidóellenességgel.³⁴

3.2. Kárpátalja helyzete a Magyar Királyságban 1938 és 1944 között

Magyarország Kárpátalja zömében magyarlakta területeit 1938. november 2-án Németország támogatásával tudta visszaszerezni. Hitler nyílt katonai beavatkozást szeretett volna Magyarországtól Csehszlovákia ellen, hogy az ürügyként szolgálhasson számára a német katonai beavatkozásra. Horthy Miklós kormányzó és Imrédy Béla miniszterelnök is elutasította ezt. Az első bécsi döntést Németország és Olaszország közösen hozta meg, Magyarország 11 ezer 927 km² magyar etnikai többségű területtel gazdagodott.

1938. november 9-én Beregszászra, 10-én Munkácsra vonult be a magyar hadsereg. A Horthy-kultusz építése egyből megkezdődött, például Ungvár főterét már a visszacsatolás napján Horthy-térre nevezték át³⁵.

Kárpátalja maradék részét a magyar kormány már nem tudta etnikai alapon követelni, felvetődtek így a (nyugat meggyőzése érdekében) kevésbé meggyőző történeti, és a meggyőzőbb földrajzi alapú érvek. Kárpátalja, mint egy egységes gazdasági terület lett bemutatva, annak ellenére, hogy maga a Kárpátalja fogalom sem létezett még húsz évvel azelőtt, nemhogy bármilyen, főleg gazdasági egységet képzett volna.³⁶ Kimondható tehát, hogy Csehszlovákia területi felosztása végül nem kulturális vagy etnikai, hanem nagyhatalmi szempontok szerint alakult.³⁷

1939. március 15-én kezdődő támadással Kárpátalja hegyvidéki része magyar katonai megszállás alá került, és március 18-tól július 7-ig katonai közigazgatás volt a területen érvényben. Kárpátalja területének az 1939-es teljes visszafoglalásával létrejött a lengyel–magyar határ, ami lehetővé tette Magyarországnak a keleti kitérőt a kisantant gyűrűjéből, Lengyelország pedig veszélyesnek tartotta egy autonóm ukrán terület szomszédságát, ezért segítette a magyar nyílt katonai akció kiprovokálásában.³⁸

A terület autonómiájának kérdése már 1938 szeptemberében felmerült, amikor Imrédy Béla határozottan megígérte, hogy Kárpátalja önálló csatlakozása esetén hajlandók lesznek területi autonómiát biztosítani, azonban a volt miniszterelnök szerint az „ilyen elfoglalásszerű csatlakozás” lényegesen változtatott az ígélet megtartásának kötelezettségén. Teleki Pál is törekedett az autonómia

³⁴ TURBUCZ 2019. 268. oldal

³⁵ FEDINEC 2010. 158. oldal

³⁶ FEDINEC Csilla - Kárpátalja (Kárpátaljai Kormányzóság) Magyarország fennhatósága alatt in. Fedinec Csilla-Vehes Mikola szerk. Kárpátalja 1919 - 2009: történelem, politika, kultúra., Argumentum kiadó, 2010, 157-164. oldal

³⁷ SZÖLŐSI Nóra: Kárpáti Ukrajna és a területi revízió (1938-1939) in. CSATÁRY György szerk. Kárpátalja: örökség és kihívások, 2021, Beregszász

³⁸ SZÖLŐSI Nóra: Kárpáti Ukrajna és a területi revízió (1938-1939) in. CSATÁRY György szerk. Kárpátalja: örökség és kihívások, 2021, Beregszász

megadására, ugyanis erkölcsi kérdésnek tartotta a ruszinoknak sokszor ígért nyelvi-kulturális önállóságot biztosító autonómia megadását. 1940 júliusában erre vonatkozó törvényjavaslatot terjesztett a parlament elé, amit a katonai körök nyomására kénytelen volt visszavonni, így Teleki terve a ruszin vajdaságról megbukott.³⁹

A szláv többségű vidékeket nem kapcsolták be a magyar vármegyerendszerbe, hanem egy speciális terület, az Ungvár székhellyel létrehozott Kárpátaljai Kormányzói Biztosság egyesítette azokat. Kárpátalja magyar többségű alföldi sávját nem rendelték a Kárpátaljai Kormányzói Bizottság alá, hanem betagolták azt a vármegyerendszerbe.⁴⁰ Sajátossága volt ennek a területi felosztásnak, hogy nem mindenütt voltak szabályosan meghúzott határok, volt arra példa, hogy egy település mindkét közigazgatási területéhez tartozott. A visszacsatolt területeken nem választhattak a képviselőházba tagokat, hanem behívták őket onnan.⁴¹

Kárpátalja mai területén a ruszin (korabeli szóhasználatban rutén vagy kárpátorosz)⁴² nép alkotta az abszolút többséget, a tárgyalt időszakban a ruszin nép aránya 60% körül volt az egész területen; Ungvár városában 17%, Munkács városában 21%, Beregszász városában 4%, Huszt városában pedig 50% volt a ruszinság aránya az 1941-es adatok szerint.⁴³

³⁹ FEDINEC 2010. 161. oldal

⁴⁰ CSERNICKÓ István: Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867-2010). Budapest, 2010. 155. oldal

⁴¹ FEDINEC 2010. 163. oldal

⁴² Az országgyűlési felszólalások az utóbbi két megnevezést részesítették előnyben. HORVÁTH Lajos: Kárpátalja képviselete a magyar országgyűlésben 1938-1945. Budapest. 2008.

⁴³ KOCSIS Károly – KOCSIS-Hodosi Eszter: Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin. Budapest, 1998. 86. oldal

IV. FEJEZET. PROPAGANDA A KÁRPÁTALJAI SAJTÓBAN

4.1 Propaganda a Kárpáti Híradóban

A Horthy kultusz gerincét, mint korábban említettem, a kormányzóhoz kapcsolódó évfordulók alkották.⁴⁴ Az általam megvizsgált újságokban is a Horthy-évfordulókon erősödött fel a kormányzó kultusza, így az Horthy-évfordulókon megjelent cikkeket fogom elemezni.

Elemzésre a Kárpáti Híradó, Az Óslakó és a Kárpáti (korábban Ruszinszkói) Magyar Hírlap cikkeit választottam a korszakból, ugyanis ezek az újságok már a csehszlovák korszakban is megjelentek. Az előbbi 1924-től jelent meg előbb munkácsi, később ungvári főszerkesztőséggel. A Kárpáti Híradó megjelenésétől fogva a *Podkarpatszka Rusz* területi önállóságának kiterjesztése mellett és a „cseh betelepítések”, az „elcsehesítés” ellen agitált. A Kárpáti Híradó az 1930-as évektől jelent meg napilapként, és egészen a bécsi döntésig nyíltan, vagy egyértelmű utalásokkal érvelt a magyar önrendelkezés, és a kárpáti „óslakosok” összefogása mellett - a csehszlovák állammal szemben. Az első bécsi döntést követően a Kárpáti Magyar Hírlap lett a kormány hivatalos sajtóorgánuma.⁴⁵

A vizsgált korszakban a Kárpáti Híradóban a propaganda-cikkek arányát tekintve egyértelműen növekedési tendencia mutatható ki, ami több dologgal is magyarázható. A legegyszerűbb magyarázat az lehet, hogy a kudarcba fulladt 1941-es téli hadjáratot követően a Magyar Királyság győzelmi esélyei a második világháborúban csökkenni látszottak, így szüksége volt az államhatalomnak a háborús propaganda intenzitásának a növelésére, hogy igazolja önmagát az ország lakossága felé és további támogatást tudjon szerezni az egyre égetőbb helyzetben. A vizsgált számokban tehát növekszik a háborús tartalmú szövegek száma egészen 1944-ig, amikor is eléri a csúcspontját.

A Kárpáti Híradó általam vizsgált számaiban nem mondhatók meghatározónak a idegennyűlölő cikkek – ezen belül az antiszemitizmus inkább, mint egy-egy hangsúlyos áthallás és elejtett megjegyzés volt jelen. „A földeket a Grosshändler zsidó megbízottja szántja továbbra is. Ebből azonban fölbecsülhetetlen károk keletkeznek az érdekelt gazdák számára, mert a zsidó tudva, hogy a földet csak átmenetileg használhatja, a legnagyobb mértékben igyekszik évről-évre kiuzsorázni”⁴⁶; A magyar országgyűlés nagybányai Horthy Miklósnak, a zsidó bolsevizmust leverő nemzeti hadsereg vezérének kormányzóvá választásával ma huszonkét éve rakta le azt az alapot, amelyen a szabadságát tragikus körülmények közt visszanyert magyar nemzet megkezdhette

⁴⁴ A vezérkultusz fő ünnepei a kormányzóválasztás napja (március 1.), a kormányzó születés- (június 18.) és névnapja (december 6.), illetve a budapesti bevonulás évfordulója (november 16.) voltak. Lásd: 12. oldal.

⁴⁵ KISS Ágnes: Magyar újságok Kárpátalján az első Csehszlovák Köztársaságban. 2020. Ungvár-Budapest, 143. oldal

⁴⁶ Kárpáti Híradó. 1941.11.16. 260. szám – A bátyui Grosshandler zsidó még mindig szántja a csehektől kapott földjét

csongaállamának fölépítését.”⁴⁷. Azonban 1942-től nagyobb hangsúlyt kapott és élesebb hangvételűvé vált az antiszemita kommunikáció „«Hamarosan itt lesznek az orosz testvérek, akik fölszabadítanak bennünket, legyetek biztosak abban, hogy az orosz hadsereg letapossa egész Európát.» Weisz tagadta az ellene emelt súlyos vádat, szerinte azok, akik ellene vallanak, vevői voltak s csak azért teszik ezt, mert kellemetlenül érintette őket, hogy zsidó volta miatt történt kiutasítása után, nemsokára több zsidóval együtt egyelőre őt is visszaengedték a határmenti faluba, ahol sokan tartoznak neki pénzzel.”⁴⁸

Fajgyűlölettel pedig éppen a szövetséges országokat vádolták, ezzel mintegy kifejezve a Magyar Királyság társadalmi érzékenységét és képességét az integrációra (különösen fontos volt ezt hangoztatni a ruszin többségű 1939 márciusában visszafoglalt Kárpátalja területére nézve) – „a gyakorlat azonban nem akadályozta meg a yankeeket abban, hogy a négereket páriákként kezeljék. Amerika szerint Európa az új középkor küszöbére érkezett, amikor ismét fölállítja a gettókat és kizárja a zsidóságot a nemzet belső életéből, ők azonban elfeledkeztek arról, hogy az annyira védelmezett demokráciájukban annak virágkorában is külön városrészeket építettek a „fölszabadított” négerek számára. A néger Amerikában sohasem számított embernek.”⁴⁹

Az 1943-ban, a kormányzó 75. születésnapjának következtében, kiteljesedett vezérkultusz az utolsó Horthy-évforduló körül megjelent számra, 1944 márciusára teljesen eltűnt a lapból. A Horthy Miklós személye körüli propaganda-cikkek egyébként rendszerint az adott szám első oldalán, illetve a „Háborús hírek” rovatban helyezkedtek el. Ez valószínűleg azért volt így, mert nem mindenki olvasta el a teljes lapot, hanem leginkább a háborús hírekre voltak az emberek kíváncsiak, így az ő figyelmük is fel lett hívva a Horthy-évfordulókra.

A háborús cselekmények Kárpátaljához való közeledésével a propaganda-cikkek jóformán lekorlátozódtak a háborús propagandára, amiben a legtöbb megmozdulását a Németországgal szövetséges országoknak a háború fordulópontjaként mutatták be a cikkek írói. „Keleten némileg erősödött a harci tevékenység, de túlnyomórészt még mindig a helyi jelleg keretei között maradt. Kivétel csupán a Neveljtől északnyugatra megindított szovjet támadás, amely a várt új szovjetoffenzíva, ez azonban eddig csak a németeknek hozott sikert. // Német katonai körökben kijelentik, hogy az erős szovjet támadás sehol nem tudott teret nyerni. // Aránylag erős támadásokkal kísérletezett a Szovjet a Berezinától és Vityebszktől délre elterülő arcvonalszakaszon is, amelyek német magyarázat szerint összefüggő stratégiai egységet alkotnak, de itt is sikertelenül.”⁵⁰

⁴⁷ Kárpáti Híradó. 1942.03.01. 49. szám – Huszonnégy esztendő

⁴⁸ Kárpáti Híradó. 1942.03.01. 49. szám – Mit mondott az Uzsokon letartóztatott zsidó kereskedő?

⁴⁹ Kárpáti Híradó. 1942.03.01. 49. szám – Néger zászlóaljakkal

⁵⁰ Kárpáti Híradó. 1944.03.01. 49. szám – Sehol sem tudott teret nyerni a legújabb megindított szovjettámadás

4.3 Propaganda a Kárpáti Magyar Hírlapban

A Kárpáti Magyar Hírlap főszerkesztője a korszakban Kováts Miklós volt. 1920 és 1944 között jelent meg a napilap, a főszerkesztőség Ungváron működött. A napilap már a Csehszlovák Köztársaság korszakában hangot adott a magyarság törekvéseinek, aminek következtében gyakran a cenzúra áldozatává vált. A lap vezérelvének az őslakos-gondolat volt tekinthető.⁵¹

A Kárpáti Magyar Hírlap az első bécsi döntés hírére a várható módon fogadta, 1938. november 4-én a nagybetűs „Győzött a magyar igazság!”⁵² címlapot láthattak a vevők az újságárusoknál, ami alatt a magyar nemzet „milliójának feltámadását” hirdette.

A Horthy-kultusz gyakorlatilag az első bécsi döntés után azonnal megjelent a lapban, az 1938-as évben a cikkeknek egyfajta bemutató jellegük van: a címlapon a kormányzó fényképe mellett a rövid életrajza is olvasható, valamint az, hogy „Ma kétségtelenül Európa legnépszerűbb s a történelem szemüvegén keresztül nézve: minden tekintetben Európa legpatinásabb vértetű államfője. Egyben egyetlen olyan államfője a világnak, akit országa minden pártállású és minden társadalmi osztályú fia szeret és tisztel.”

Az első Csehszlovák Köztársaság ideje alatti kisebbségi lét kontrasztba helyezése a Magyar Királyságban államnemzetként élő magyarságnak is a kultuszépítés elemévé vált. „Egymástól merőben eltérő két különböző világ tárul a szemünk elé. Az egyiknél a külsőségekre építettek mindent, ahol elveszett a bensőség, a lelkeség, — míg itt e másiknál a belső lelkeség a fundamentum s erre csak mint tetszetős glazur van rávonva a külső ragyogás. Az egyik csak „ünnepély” volt, ez a másik imádsággá magasztosult ünnepség! [...] [Horthy Miklós] élete: egy csodálatos utat megfutott, csodálatos ember, csodálatosan szép története...”⁵³

A kormányzó személyéhez kapcsolódó ünnepek a magyar és ruszin lakosság közös, egységüket kifejező eseményekként jelentek meg a lapban. A kormányzó névnapján, az egyébként minden újságban megfigyelhető beszámolók az országos ünneplésről, a Kárpáti Magyar Hírlap hangsúlyosan a ruszin lakosság spontán ünneplését hangsúlyozta: „Ungvár magyar és magyarorosz társadalma összeforrt a kormányzónk névnapja alkalmából rendezett nagyszerű estélyen.”⁵⁴; „A rutén kunyhók ablakait kivilágították”⁵⁵; „[a kormányzóválasztás huszadik évfordulóján] nem csak a mi végtelen hálánk száll el a magasba szökő budai Vár felé, de elszáll oda a velünk érzésben, szeretetben és akarásban egy rutén népé is. Ez a velünk évszázadokon keresztül együtt örülő vagy könnyezve busongó, együtt dolgozó vagy hadakozó becsületes hegyvidéki nép — a múltat elfeledni

⁵¹ KISS 2020. 66-74. oldal

⁵² Kárpáti Magyar Hírlap 1938.11.04. 124. szám

⁵³ Kárpáti Magyar Hírlap 1939.06.20. 138. szám – Kováts Miklós: Hetvenegy év

⁵⁴ Kárpáti Magyar Hírlap 1939.12.06. 277. szám - Ungvár magyar és magyarorosz társadalma összeforrt a kormányzónk névnapja alkalmából rendezett nagyszerű estélyen.

⁵⁵ Kárpáti Magyar Hírlap 1939.12.06. 277. szám - A kormányzó névnapját ünnepelte szerdán az ország. Kárpátalja hódolattal köszönti a szabadítót

pillanatra sem tudva és elfeledni nem is akarva —, tudja, érzi, hogy mily nagy az az út, amelyet a kicsire adagolt penészes cseh kukoricától a magyar szőlőn keresztül az ingyen magyar tej akcióig megtett.”⁵⁶ Jellemző az újságra a fent idézett cikk nyelvezete, ugyanis jogosnak érzi magát a magyar szerkesztőség a ruszin lakosság akaratairól és érzelmeiről beszélni, látszólag alátámasztások nélkül.

A Kárpáti Magyar Hírlapban nem volt elhanyagolható az antiszemita tartalom, bár az kérdéses, hogy az antiszemita áthallásokkal rendelkező cikkek a szerkesztőség valós ideológiájához igazodtak, vagy pedig csak „alkalmazkodott” az újság a „korszellemhez”. Efféle áthallással rendelkező cikk jelent meg például egy bizonyos Weinberger Éliásról, akinek a mindössze három hónapos fogságot érő bűnét a lap az oldal közepén, vastag betűkkel közölte.⁵⁷ Azt is érdemes megjegyezni, hogy noha a cikk a kormányzó születésnapján kiadott lapszámban található, a kormányzó nem kap Weinberger Éliás bűnügyéhez hasonló kitüntetést.

Nyíltabban kimondott zsidóellenes hangulatkeltés található viszont már az egy évvel később megjelent „A Felvidéken és Kárpátalján a kézműiparosok 22%-a zsidó. Érdekes statisztika”⁵⁸ című cikkben.

A Kárpáti Magyar Hírlapban is Horthy Miklós 75. születésnapján csúcsozott ki a kultuszépítés, és 1944-re itt is megszűnik a propagandának ez irányú kommunikációja.

A Kárpáti Magyar Hírlap – a Kárpáti Híradóval és Az Őslakóval ellentétben – a Hitler, de inkább a Mussolini körüli kultuszt is ápolta, például az 1941. június 18-i számban, két cikket is az olasz diktátor és családja méltatásának szentel a lap, és ezzel együtt Olaszország etnikai-vallási toleranciáját is hangsúlyozza “Olaszország méltán nevezi magát „muzulmán” hatalomnak. Egy államról sem mondható, hogy annyira tiszteletben tartotta volna egy nép vallási megnyilatkozásait, mint éppen Itáliáról.⁵⁹”, vagy 1943 decemberében, azaz az olasz fasiszta rezsim bukása után is Mussolini mellett agitált a napilap “Galád árulói megalázó sorsot szántak Olaszország legnagyobb fiának, azonban a hű szövetséges és barát, Hitler, merész és bátor tetteivel kiszabadította Mussolinit Gran Sasso szikláinak közül. A nagy hazafi immár teljesítheti küldetését, mint egykor. Cézár, újjászervezi antik Róma örökét, a mai Itáliát!”⁶⁰

1944 júniusára a Kárpáti Magyar Hírlap a nemzetiszocialista elvek aktív agitálását folytatta. “Senki ne kapjon többet a magyarnál, senki ne legyen boldogabb a magyarnál, senki ne legyen erősebb a magyarnál, hogy e Kárpátmedence minden fia boldog és erős lehessen. Ez a magyar

⁵⁶ Kárpáti Magyar Hírlap 1940.03.01. 50. szám – Isten áldd meg – kormányzónkat. Eljöttem – vállalom..!

⁵⁷ Kárpáti Magyar Hírlap 1939.06.18. 137. szám – Újból tárgyalták a 3 havi fogházra ítélt Weinberger Éliás bűnügyét

⁵⁸ Kárpáti Magyar Hírlap 1940.11.16. 262. szám – A Felvidéken és Kárpátalján a kézműiparosok 22%-a zsidó. Érdekes statisztika.

⁵⁹ Kárpáti Magyar Hírlap. 1941.06.18. – Mit tett Olaszország a líbiai mohamedánokért?

⁶⁰ Kárpáti Magyar Hírlap. 1943.12.06. – Julius Cézártól Mussoliniig

boldogulás egyetlen útja, ez pedig a megalkuvás nélküli fajvédelem. Az, amit a Kárpáti Magyar Hírlap napról - napra hirdet 1918 óta, és amit nem vett mindenki jónéven tőle.⁶¹”

4.4. Propaganda Az Óslakóban

R. Vozáry Aladár alapította az Óslakót 1927-ben, ami a Munkáccsal 1928-ban egyesült. Az újság főleg a helyi (munkácsi) magyar lakosság nemzetiségi sérelmeivel foglalkozott és erős agitációt fejtett ki a választásokon a magyar pártok mellett. Az Óslakó néven megjelent egyesített lap továbbra is a kárpátaljai lakosság „belügyeivel” foglalkozott, központi helyen ezek közül továbbra is a nemzetiségi politikával foglalkozó propaganda kapott szerepet.⁶²

Munkács magyar fennhatóság alá kerülése után Az Óslakó két jellegzetes témájává vált a Horthy-kultusz és a magyar-ruszin kapcsolat boncolgatása. Az Óslakó jellemzően barokkos körmondatokkal megfogalmazott archaikus stílusban jelentetett meg cikksorozatot Horthy Miklós kormányzó Munkácsra látogatásáról, amiben Kárpátalját, mint „babiloni fogságból visszatért” területet említi, és a bizakodó hangnemű cikk egy „új honfoglalást” vél látni a közeljövőben.⁶³ A trianoni magyar sajtó által előszeretettel alkalmazott hajóskapitány-képét a kormányzónak Az Óslakó már 1939-ben aktívan alkalmazta, beépítve azt az újság sajátos áradozó stílusába. Horthy Miklós születésnapján a megszokott tengerész hasonlatokat ötvözve alkalmazta az újság a Horthy, mint Isten embere motívummal: „A tengerész áll legközelebb az Istenhez, hiszen ég és víz között azelemek viharjában csak a hite, akaraterije és tudása birtokában lehet határozott, cselekvő és biztos kezűvezetője a hajójának.”⁶⁴

A lap 1940-re már főleg a laptulajdonos, R. Vozáry Aladár beszédjeinek és felszólalásainak közlésével foglalkozott, így eredendően propaganda-jellegűvé vált.

A Horthy-évfordulók is tehát az R. Vozáry által megfogalmazott módokon kerültek be az újságba. A kárpátaljai lapoktól valamiben eltérően Az Óslakóban Horthy vezérkultuszában megjelent egyfajta kizárólagosság. A kormányzó személye, mint a lakosság „hazavágyó álmainak” egy fős megtestesítője és mint a maga a magyar irredentizmus jelenik meg.⁶⁵

Hasonlóan más újságokhoz, az Óslakóban is megjelent a kormányzó alakjának történelmivé formálása, és hasonlóan más újságokhoz, itt is megjelentek Magyarország két korábbi kormányzójához (Hunyadi János és Kossuth Lajos) való hasonlítások. Az Óslakó azonban eggyel „tovább” megy és Horthy Miklóst Hunyadi Mátyás első jogos utódjának nevezi meg: „Mátyás, az igazságos születése 500-ik fordulójának évét éljük. Egy majdnem teljes félévezred múlt el tehát azóta, hogy ismét magyar ember lett Budavár és Magyarország Nagyura. — A csak egy félévezred múltán

⁶¹ Kárpáti Magyar Hírlap. 1944.06.18 - A magyar boldogulás egyetlen útja a megalkuvás nélküli fajvédelem

⁶² Kiss 2020. 87-93. oldal

⁶³ Az Óslakó. 1939.03.19. 12. szám – Kormányzó úr!

⁶⁴ Az Óslakó. 1939.06.18. 25. szám – A Kormányzó Úr

⁶⁵ Az Óslakó. 1940.03.03. 9. szám – Vitéz nagybányai Horthy Miklós országglásának huszadik évfordulóján...

következett méltó azóta is emlegetett elődjéhez.”⁶⁶ Horthy alakjának másik – egyedi – történelmi párhuzamaként Rákóczi Ferenc jelent még meg.⁶⁷ Különös figyelem volt szentelve annak, hogy csak a „magyar” uralkodókkal való összehasonlítások jelenjenek meg Magyarország uralkodói közül, így volt, hogy vissza kellett nyúlni a középkorba, hogy a kormányzóhoz „méltó” elődöt találjon a szerző: „[...] az Árpádok, a Szent Istvánok, a IV. Bélák, a honfoglalók, az országvisszaszerzők, az országfelépítők közt emlegetik majd nevét.”⁶⁸

A Horthy Miklós születésnapján, június 18-án megjelentetett cikkekben az újság erősen hangsúlyozta a kormányzó egészségét: „Horthy Miklós [...] a legelső magyar ember [...] a lelki és testi kiválóságai miatt is”⁶⁹; „[...] cselekvő és biztos kezű vezetője hajójának”⁷⁰.

A kultuszépítés intenzitása 1941-ben Miklós-napon érte el a csúcst. Jellemzően a lapra sem 1941 előtt, sem után nem fordított kiemelkedő figyelmet a napnak a cikk és a Horthy-kultusz a kormányzó születésnapján volt a lap cikkeinek szerves alkotóeleme, mégis 1941-ben arról ír, hogy „A magyar névnapot ülő nép. A születésnapot hagyja észrevétlenül elsiklani.”⁷¹ Érdekes külön foglalkozni ugyanennek a cikknek egy másik szegmensével, ami a spontán kultuszépítésnek (egy „kedves”, „szívből tépett” gondolatnak) a lapban megjelent legjellemzőbb példája. A cikk szerzője azzal állt elő, hogy a Mikulásból, „a görög, vagy nem tudom milyen idegen püspökből formáljunk ízig-vérig magyar alakot! A jövő korok magyar gyermeke december 6-án Horthy Miklóst várja! Horthy Miklós, nemzetünk legendás vezére, országunk gyarapítója, régi dicsőségünk feltámasztója hordja majd az ajándékokat! Horthy Miklósnak legyen majd kitéve a millió meg millió magyar kiscsizma! Mikulás bácsi helyett Horthy Miklós bácsit emlegessenek és áldjanak a magyar gyerekek! És a szakállas, mit sem mondó, mit sem jelentő mai agg Mikulás helyett Horthy Miklós katonás, daliás alakja nézzen, mosolyogjon majd a magyar gyerekekre! Csak pár év nevelése, mesemondása szükséges hozzá, hogy gyermekeink lelki világában a mai Mikulás kicserélődjék Horthy Miklóssal.”⁷² A cikkben a Horthy-kultusz Hunyadi Mátyáséhoz hasonló folklórba emelése mellett megfigyelhető, hogy Az Őslakó cikkének írója a lakosságot is a kultuszépítésben való aktív részvételre hívja fel „neveléssel” és „mesemondással”, azaz a Horthy-kultusz építőinek nemcsak az államhatalmi, hivatalos szerveket, hanem az ország lakosságát is hivatottnak találja.

Horthy István 1942. februári kormányzóhelyettesé választása után Horthy Miklós vezérkultuszának kiegészítő eleme lett Az Őslakóban is. „Horthy Miklós, a trianon utáni

⁶⁶ U.o.

⁶⁷ Az Őslakó. 1940.03.03. 9. szám – Vitéz nagybányai Horthy Miklós országlásának huszadik évfordulóján... – Egyforma nagy mind a három

⁶⁸ Az Őslakó. 1941.12.07. 43. szám – Miklós napján

⁶⁹ Az Őslakó. 1941.06.22. 24. szám – A mi ünnepünk június 18-án

⁷⁰ Az Őslakó. 1939.06.18. 25. szám – A Kormányzó Úr

⁷¹ Az Őslakó. 1941.12.07. 43. szám – Miklós napján

⁷² U.o.

Magyarország nagy építője, az otthonmaradt és az elszakított magyarság csalhatatlan irányítóje [...] Horthy Miklós teremtette meg az új Magyarországot, a fiának, Horthy Istvánnak kell még idősebbé s azzal még időállóbbá tenni.”⁷³ „És az is eszembe jut: mégsem igaz hát, hogy nagy embernek nem lehet nagy fia. Mert Horthy István méltó igyekszik lenni Horthy Miklóshoz.”⁷⁴

Horthy István augusztusban bekövetkezett halála után a kormányszónak egy új arca, az „elérzékenyült, hálás apa”⁷⁵ jelenik meg a sajtóban.

Mint ahogy fent említettem, a ruszin-magyar viszony központi témája volt Az Őslakó cikkeinek. Kárpátalja szláv lakosságának a korabeli állammal való kapcsolata a vizsgált korszakban végig alá-fölé rendelt viszonyban jelent meg. Noha 1939-ben az hetilap „baráti szeretetről” beszél, ugyanazon a mondaton belül a ruszin lakosság „Rákóczi hű népeként”⁷⁶ jelent meg, kihangsúlyozva ezzel a magyar nyelvű fejedelem történelmi felsőbbrendűségét. A régió lakosságának Rákóczi-szabadságharchoz köthető múltja elmaradhatatlan kellékkévé vált a nemzetiségi kérdés említéseinek, bizonygatva a múltbeli egy államhoz tartozás múltjával a jövőbeli egy államban való élés elképzelésének hitelességét. „Akik Munkács és Bereg ősi kuruc szelleméhez, a tiszta Szűzmáriás lobogóhoz, a Rákócziak, Zrínyi Ilona, a nagy fejedelem szelleméhez, a cum deo pro patria et libertate közös zászlóhoz méltóan magyarok, vagy magukat a magyar múlttal, a magyar étellel azonosító ruthének vagy németek voltak nemcsak gondolatban, nemcsak titokban, de nyíltan, szóval és tettekben is. Legyenek áldottak, akik minden gazdasági, minden lelki nyomásnak ellenálltak.”⁷⁷ R. Vozáry Aladár lapja a ruszinkérdésben is a propaganda terjesztését irányozza elő: „[...] a csehek húsz esztendeje után nem elég csak jót tenni, nem elég csak adni, hanem meg is kell magyarázni, hogy mit adott a magyar kormány, s hogy milyen értékű a mai helyzet, belső propagandát kell vinni a ruszinság közé [...] hogy amit a magyar élet eddig adott, az csak a kezdet, de máris sokkal több, mint amennyit a 20 év alatt a szláv, a cseh »testvérek« adtak.”⁷⁸

A lap az alá-fölé rendeltség hangsúlyozása mellett azonban nem szorgalmazta a ruszin lakosság kulturális-nyelvi jogainak csonkítását. A magyar nemzetnek történelmi küldetéseként a Kárpát-medencén belüli hegemonia megteremtésének nevezi meg a lap, viszont azt olyan módon, hogy „[...] politikai hatalma, állami főhatalmával nem törekszik megsemmisíteni a más nemzetiségeket.”⁷⁹ A lap (annak ellenére, hogy korábban több esetben nevezte a ruszin lakosságot ruténak) külön cikket szentelt a népcsoport neve helyes használatának, felismerve azt, hogy

⁷³ Az Őslakó. 1942.03.01. 8. szám – R. Vozáry Aladár: Miklós fia – István

⁷⁴ Az Őslakó. 1942.06.14. 23. szám – R. Vozáry Aladár: Horthy...

⁷⁵ Az Őslakó. 1942.11.15. 45. szám – Kormányzó urunk

⁷⁶ Az Őslakó 1939.06.18. 25. szám – Ortutay Tivadar: Az új magyar-ruszin életjövő kialakulása

⁷⁷ Az Őslakó. 1940.11.17. 46. szám – Munkács ünnepeli a felszabadulást. Dr. Siménfalvy Árpád főispán és R. Vozáry Aladár képviselő nagyhatású beszédei

⁷⁸ Az Őslakó. 1939.12.10. 49. szám – A ruszin kérdéstről

⁷⁹ Az Őslakó. 1940.12.08. 49. szám – R. Vozáry Aladár felszólalása – A nemzetiségi kérdés

különböző neveket (mint a magyarorosz, rutén, kárpátorosz) az érintett lakosság pejoratívnak értelmez. „Ha valakinek meg akarjuk tudni a nevét, legjobb ha az illetőtől magától kérdezzük meg. A legpontosabb, legmegbízhatóbb felvilágosítást mindenesetre tőle nyerhetjük. „A gens fidelissima mindig csak ruszinnak mondta magát és ma is ezt a nemzetnevet akarja viselni, így igyekszik ugyanis maga magát megkülönböztetni a nagyorosztól, a ruszkijtól, no meg az ukránoktól. Sem egyikkel, sem másikkal a múltban sem volt közössége és valószínűleg nem kíván ilyet a jövőben sem.”⁸⁰ Arról nincs szó azonban, hogy a magyarsággal kíván-e közönséget az említett népcsoport.

V. FEJEZET. A KÁRPÁTALJAI SAJTÓPROPAGANDA AZ ORSZÁGOSAN MEGJELENŐ SAJTÓ KONTEXTUSÁBAN

5.1. Propaganda a trianoni Magyarországon megjelenő sajtóban 1938 és 1944 között

Az adott korszakban három, Budapesten megjelent, de országosan forgalmazott lapot vizsgáltam, különös figyelmet fordítva a kormányzó vezérkultuszának megjelentetésére: a konzervatív Magyar Nemzetet, a polgári liberális Pesti Hírlapot és a Szociáldemokrata Népszavát.⁸¹

A *Magyar Nemzet*ben a Horthy-kultusz építése főleg a kormányzóhoz kapcsolódó kerek évfordulókon bontakozott ki. Az egyéb Horthy-évfordulókon a lap főleg az ünneplés körülményeiről ír beszámolókat, mintsem, hogy a kormányzó kultuszának aktív építésével foglalkozzon. A lap felépítéséből adódóan a címlapon ritkán jelent meg a kormányzó (az első oldalak főleg a külpolitikára, majd a háborús hírekre lettek szánva) a vizsgált korszakban: 1940. március 1-én és 1943. június 18-án a teljes címlap a kormányzónak lett szánva, 1940. december 6-án pedig az első oldalnak nagyjából a nyolcadát fedi le a Horthy-kultuszhoz köthető cikksorozat.

A vizsgált korszakban a Magyar Nemzetben a propaganda intenzitása a kormányzó születés- illetve névnapján vált kiemelkedővé, főleg 1939. második felétől. Előszóval használta a lap (főleg a háború kitörése előtt) a kormányzó nemzetközi elismertségét a propaganda eszközeként^{82,83}. Külön említésre méltó a jugoszláv Pravda cikke, amiben Horthyról úgy ír, mint akiben „Az egész magyar nemzet benne látja nagy fejét, aki bölcsen keresztülvezette az ország hajóját a nehézségeken, aki konszolidálta a belügyi viszonyokat és emelte Magyarország külső presztízsét”⁸⁴, azaz Horthy Miklósról, mint a hajóskapitányról alkotott kép a magyar nyelvű sajtón túl is megjelent.

A kormányzóról alkotott kép, talán az előrehaladott korának ellensúlyozása érdekében, a Magyar Nemzet cikkeiben egy egészséges és lovagias kép volt. Horthy Miklós egyénisége „[...]

⁸⁰ Az Őslakó. 1941.03.02. 9. szám – R. Vozáry Aladár: Sem magyarorosz, sem rutén – hanem: – ruszin!

⁸¹ TURBUCZ Dávid szerint 1938 és 1944 között szélsőjobboldali volt a Pesti Újság, az Összetartás, a Magyarság és az Új Magyarság, Konzervatív volt a Magyarország, a 8 Órai Újság és a Magyar Nemzet, polgári liberális a Pesti Hírlap és szociáldemokrata a Népszava. Turbucz Dávid: A sajtó szerepe a Horthy-kultusz építésében. in. Paál Vince szerk.: A sajtó kultúráközvetítő szerepe, 1867-1945. Budapest. 2014. 103-104. oldal

⁸² Magyar Nemzet 1939.12.06. 277. szám – A londoni rádió ünnepi műsora

⁸³ Magyar Nemzet 1940.12.06. 262. szám – Horthy Miklós névnapját ünnepli a belgrádi “Pravda”

⁸⁴ U.o.

bizalmat s erőt sugárzott, komoly, férfias, biztos”⁸⁵ volt, a kormányzót a „leglovagiasabb emberként”⁸⁶ emlegette a lap. Főleg a születésnapján megjelent cikkekben kapott az egészségesség hangoztatása különös hangsúlyt: „a kormányzó daliás alakja”⁸⁷; „szemlélhetjük a nekünk oly kedves arcot, férfias erejét, biztos mozgását, fiatalos rugalmasságát...”⁸⁸; „a legelső magyar ember töretlen egészségben, elméjének el nem homályosuló fényességében, magyar ösztöneinek irányt mutató világosságában érthette meg 74.születésnapját.”⁸⁹; „Még ma is, amikor életének 75. évét elérte, olyan, mint az eleven szálfá, egyenes és kemény, ruganyos és friss”⁹⁰

A *Pesti Hírlapban* a kormányzó születés- és névnapján volt jellemző az aktív vezérkultusz-építés. A Magyar Nemzettel ellentétben a *Pesti Hírlapban* (főleg a háborúba való belépés előtt) nem volt ritka, hogy a Horthy-évfordulóknak szánták a címlapot. A Horthy-évfordulók közül 1938. november 6-án, 1939. március 1-én, 1939. június 18-án, 1939. november 16-án, 1940. március 1-én, 1940. december 6-án, 1941. június 18-án, 1941. december 6-án, 1942. június 18-án, 1943. június 18-án és 1944. március 1-én jelent meg a kormányzó a címlapon. A cikksorozatok gyakran több oldal terjedelemmel is rendelkeztek.

A *Pesti Hírlapban* a Magyar Nemzethez képest a cikkek nyelvezete elfogultabb volt. Megjelent szinte az összes elem, amit a Horthy-kultusz jellegzetes részének tartanak.

Szinte elkerülhetetlen eleme volt Horthy Miklós életrajzának az ismertetése a nagyobb terjedelmű cikkekben. A kormányzó történelmi érdemei közé helyezték az „új Magyarország” építését „az új tatárjárás”⁹¹ után. Kiderült, hogy „Évszázadok magyar államfői közt ő a legszeretettebb, mert ő a legmagyarabb”⁹², továbbá, hogy az „istenek kedveltje”, aki „az erőből duzzadva, az életkedvtől ragyogva érte meg ezt a kort.”⁹³

Horthy Miklós erőnlétének hangsúlyozása ötvöződik a hajó kormányosa motívummal *Pesti Hírlapban* is megjelenő „erős kéz” motívumában. „Az Erős Kéz 1939-ben éppen úgy, mint 1919-ben, biztosan fogja a csuklónkat.”⁹⁴; „van valaki ott fenn a parancsnoki hídon, aki őrökdi mindnyájunk helyett, aki szemével messze lát és akinek keze szilárd biztonsággal nyugszik a kormánykeréken.”⁹⁵.

⁸⁵ Magyar Nemzet 1939.11.16. 260. szám – Húsz éve vonult be Horthy Miklós Budapestre

⁸⁶ Magyar Nemzet 1940.03.01. 49. szám – A miniszterelnök beszéde a társadalom nevében

⁸⁷ Magyar Nemzet 1941.06.18. 136. szám – A kormányzó születése napja

⁸⁸ Magyar Nemzet 1941.06.18. 136. szám – Június 18

⁸⁹ Magyar Nemzet 1942.06.18. 136. szám – Magyar ünnep

⁹⁰ Magyar Nemzet 1943.06.18. 136. szám – Isten tartsa Kormányzónkat!

⁹¹ *Pesti Hírlap* 1939.03.01. 49. szám – Tizenkilenc év

⁹² *Pesti Hírlap* 1939.06.18. 137. szám – Magyarok vezére

⁹³ U.o.

⁹⁴ *Pesti Hírlap* 1939.11.16. 260. szám – Horthy Miklós

⁹⁵ *Pesti Hírlap* 1939.12.06. 277. szám – A Kormányzó névünnepe

A Pesti Hírlapban egyedi módon jelent meg a magyar nemzetnek családként való ábrázolása^{96,97,98,99,100} 1940-től, amiben a kormányzót, a pátriárkát, a magyar nemzet „nemcsak mint államfőjét tiszteli, hanem a gyermeki érzés melegével, szinte családfőként szereti.”¹⁰¹

A vizsgált lapok közül csak a Pesti Hírlapban ötvöződött a Horthy-kultusz a fajvédelem eszméjével: „A Horthyak kemény fajta, a tiszta magyar faj egészséges hajtása s Kományzó Urunk ezt a napot viruló egészségben, töretlen testi és szellemi erővel ehette meg. [...] Horthy Miklós egész élete példája marad a magyar faj bölcsességének, önmérsékletének, életakarátának”¹⁰²; „[...]lankadatlan erővel, kemény céltudatossággal és mégis fajtája, nemzete iránt érzett atyai szeretettel vezette népét, ő az, akinek bölcsősége és tekintélye visszaszerezte az országnak [az elcsatolt területeket]”¹⁰³

A *Népszavában* a vizsgált korszakban a Horthy-kultusz építése 1940-ben kezdődött. A cikkek nyelvezete a Pesti Hírlaphoz, de még a Magyar Nemzethez képest is tárgyilagosabb, jellemzőbb volt az ünnepségekről való beszámolás, mint a kultuszba való új motívumok beemelése. A leghangsúlyosabb évfordulók a *Népszavában* is a kormányzó születésnapjai voltak.

A Horthy-kultusz a címlapra a vizsgált korszakban kétszer került: 1940. március 1-én, a kormányzóválasztás huszadik évfordulóján, és 1943. június 18-án, a kormányzó 75. születésnapján. Ezekén az alkalmakon kívül a napilap első oldalai külpolitikával és a munkásosztály helyzetével foglalkoztak.

Horthy Miklóst a *Népszava* is tényezőként (de nem az egyetlen tényezőként!) emlegeti Magyarország megerősödése kapcsán: „Külföldön is megértik, hogy a vezetése alatt megerősödött, független Magyarország Délkelet-Európa békéje szempontjából az egyik legfontosabb tényező.”¹⁰⁴ Hasonlóan szinte minden egyéb sajtóorgániumhoz, a kormányzó a *Népszavában* is hajó kormányosaként van feltüntetve, aki Hunyadi János és Kossuth Lajos nyomdokaiban jár.¹⁰⁵

A *Népszava* cikkeiben a kormányzó legfőbb erélye a nemzet egységes tiszteletének elnyerése volt. „Az ország népessége Horthy Miklós személyében látja a független és békében élő Magyarország gondolatának képviselőjét [...] európai államfőknek ahhoz a kevés számúra fogyott csoportjához tartozik, akik békekészen vezetik országuk ügyeit.”¹⁰⁶ Szinte minden Horthy-kultuszt ápoló cikkben a napilap magát az ország lakossága szócsöveként kezelve a lakosság, és nem pedig a kormány szemszögéből kezeli az évfordulókat. „Nem kétséges, hogy az ünnep fényét a mostani idők

⁹⁶ Pesti Hírlap 1940.03.01. 49. szám – Családi ünnep

⁹⁷ Pesti Hírlap 1940.06.18. 136. szám – Kormányzónk születésnapja

⁹⁸ Pesti Hírlap 1940.12.06. 278. szám – Miklós Napja

⁹⁹ Pesti Hírlap 1942.06.18. 136. szám – Ünnepnap

¹⁰⁰ Pesti Hírlap 1943.06.18. 136. szám – A hetvenöt éves kormányzó

¹⁰¹ Pesti Hírlap 1941.12.06. 279. szám – Miklós Napján

¹⁰² Pesti Hírlap 1941.06.18. 136. szám – Horthy Miklós

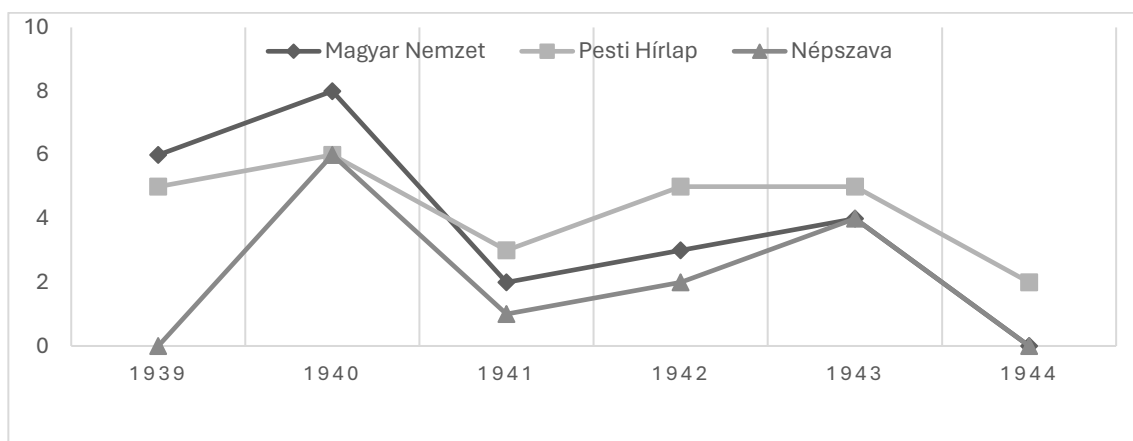
¹⁰³ Pesti Hírlap 1943.03.02. 49. szám – Huszonhárom esztendő

¹⁰⁴ *Népszava* 1940.03.01. 49. szám – A külföld is ünnepli a kormányzót

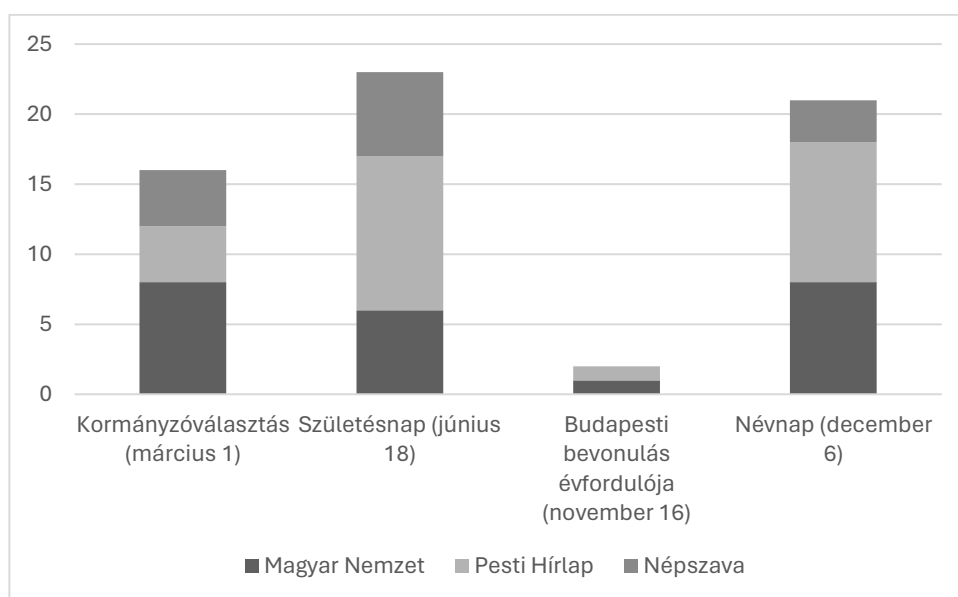
¹⁰⁵ *Népszava* 1940.03.01. 49. szám – Húsz esztendő az ország élén

¹⁰⁶ *Népszava* 1940.12.06. 277. szám – A kormányzó névnapja

leszűkített keretei között is emeli az a fény, amely a szívekből sugárzik a kormányzó születésnapján a kormányzó felé.”¹⁰⁷ Horthy István haláláról is úgy ír, mint egy olyan esemény, ami „szorosabbá tette a kapcsolatot a kormányzó és az ország között”¹⁰⁸, és Horthy Miklós 75. születésnapján is a nemzet szemszögéből van írva a cikk: „A nemzet bizalma változatlanul megvan, sőt, ha lehetséges, még fokozódott. Az ezeréves magyar történelem, példái a mostani zivataros napokban még világosabban mutatják az utat, mint a múltban. A hetvenöt éves kormányzó pedig szilárdan, régi erejével áll a helyén és követi régi célját: a boldogulás útja akarja vezetni a magyar nemzetet.”¹⁰⁹

1. ábra. A Horthy-kultusszal kapcsolatos cikkek megjelenése a Magyar Nemzetben, a Pesti Hírlapban és a Népszavában 1939 és 1944 között, a Horthy-évfordulókon

2. ábra. A Horthy-évfordulókon megjelenő Horthy-kultusszal kapcsolatos cikkek mennyiségi lebontása a Magyar Nemzetben, a Pesti Hírlapban és a Népszavában

¹⁰⁷ Népszava 1942.06.18. 135. szám – A kormányzó születésnapja

¹⁰⁸ Népszava 1942.12.06. 277. szám – A Kormányzó

¹⁰⁹ Népszava 1943.06.18. 136. szám – A kormányzó 75. születésnapja.

5.2. A kárpátaljai sajtópropaganda összehasonlítása az országosan megjelenő sajtópropagandával

A Kárpátalján megjelenő általam megvizsgált magyar nyelvű napilapok nem tértek el jelentősen ideológiailag egymástól. Eredendő különbségnek tekinthető tehát a trianoni Magyarország területén megjelenő lapokhoz képest az állami propaganda és vezérkultusz mennyisége, legyen az kevesebb vagy több mint a szélesebb politikai spektrumot lefedő újságoké a trianoni Magyarországon.

Háborús propaganda. A kárpátaljai és a trianoni Magyarországon megjelent lapok háborús propagandája tartalmilag nem különbözött, mennyiségileg viszont igen. A kárpátaljai napilapok (1944 után ez a különbség csökken) cikkei a helyi mindennapokról szóltak, vagy pedig szórakoztató- ismeretterjesztő jellegűek voltak, míg az általam megvizsgált magyarországi lapok már 1939-től zömmel háborús hírekkel voltak tele.

Ez a különbség kontrasztba helyezi az államhatalom magabiztosságát Budapesten és Ungváron. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem a háborús cselekményekről való híradás kapcsán, hogy a mai Kárpátalja területének nagy részét a Magyar Királyság katonai úton foglalta el 1939 márciusában, így ez is közre játszhat a „hallgatásról” a háborúval kapcsolatban. Másik lehetséges magyarázat erre a kárpátaljai napilapoknál a haditudósítók hiánya lehet. A harmadik magyarázatot a lapok jellegében lehet megtalálni: a Kárpáti Híradó, Az Óslakó és a Kárpáti Magyar Hírlap mindössze helyi hírek közlésére szolgáló lapként viselkedhettek az olvasók számára, így nem is feltétlenül volt arra igényük, hogy a háborús híreket jelentsék.

A kormányzó születésnapja. Mind a kárpátaljai, mind az országosan megjelent lapokban a kormányzó születésnapján csúcsosodott ki a kultuszépítés: mindegyik vizsgált lap kitüntetett figyelmet szentelt az évfordulónak, már 1939-től. A legálisan megjelent lapok közül legbaloldalibbnak mondott Népszava 1940-ben és 1941-ben is a kormányzó születésnapjáról csak egy cikket jelentetett meg a harmadik oldalon Horthy Miklós születésnapja alkalmából, ami inkább beszámoló az ország eseményeiről, mint kultuszéptő cikk.^{110,111} Ugyanezen a napon 1941-ben a konzervatív – azaz az állami ideológiához alkalmazkodó – Magyar Nemzet fél oldalt (igaz, az ötödik oldalon) lefedő cikksorozatot közölt a kormányzó születésnapja alkalmából, amik a kormányzót „daliás” alakúnak nevezik, valamint a határrevíziókat a kormányzó személyes erényének tekintik. „Tudjuk, hogy ebben az ujjongó hazatérésben oroszlánrésze van a kormányzói bölcseségnek, higgadtságának, okos erélynek és vaskövetkezetességnek.”¹¹² A Kárpáti Híradó a kormányzó születésnapja alkalmából három cikket, a Kárpáti Magyar Hírlap pedig két cikket közöl – mindkét

¹¹⁰ Népszava. 1941.06.18. – Az egész ország megünnepli a kormányzó születésnapját

¹¹¹ Népszava. 1940.06.18. – Kedden ünnepli az ország a kormányzó születésnapját

¹¹² Magyar Nemzet. 1941.06.18. – A kormányzó születése napja

napilapban az első oldalon és Horthy fényképével ellátva jelentek meg, Az Őslakó pedig fénykép nélkül, de a címlapon foglalkozott az ünneppel. A fényképek csatolása valószínűsíthetően még a kultusz építése, nem pedig az ápolása céljából történhetett, tudatosan. 1943-ban, a kultusz kicsúcsosodásának évében, a kormányzó születésnapján, a Pesti Hírlap, a Magyar Nemzet és a Népszava június 18-i számában a címlapon foglalkozott az ünneppel, és közölték a kormányzó portréját. A Kárpáti Híradóban hét cikk, a Kárpáti Magyar Hírlapban pedig hat cikk jelent meg, az 1941-es évhez hasonlóan képpel ellátva.

A kormányzó névnapja. A névnap cikkek országszerte mérsékeltebb hangvételt öltöttek, mint a születésnap alkalmából megjelentetett cikkek. A névnap cikkek úgy a kárpátaljai, mint a trianoni területen főképp beszámolóik voltak a különböző ünnepi eseményekről, mint a kormányzó dicsőítésének platformjai lettek volna, de megjelentek a megszokott motívumok, mint az ország lakossága felett uralkodó atya „a Miklósnap meleg gyermeki élményét két évtizede színesíti az a mélyről fakadó tiszteletteljes szeretet, az a bensőséges érzéstől fűtöttigazi hódolat, mely utat keres Magyarország kormányzójához.”¹¹³ és a múlt vezéreikhez való hasonlítás.¹¹⁴ A történelmi alakokhoz való hasonlítás és a vallási nyelvezet a vizsgált korszak egészére kiterjed a vizsgált sajtóorgániumokban. „A hazáért mindent, de a hazát soha semmi körülmények között nem kockáztató bölcsesség szólalt meg szavaiban és övezte le magát tetteiben. Senkinek sincs nagyobb szeretete, mint aki legdrágábbját is oda tudja áldozni a hazáért.”¹¹⁵ Különbség marad végig viszont, hogy a budapesti lapok sosem az első oldalon hirdették az ünnepet, addig a Kárpátalján megjelenő lapokra inkább ez volt a jellemző.

Budapesti bevonulás. A kormányzó budapesti bevonulásának évfordulója a magyarországi lapokban enyhén nagyobb hangsúlyt kapott a kárpátaljai lapokénál. Kárpátalján ez a Horthy-évforduló a novemberi első bécsi döntéssel olvadt egybe, ami teljesen kiszorította a kormányzó budapesti bevonulásának kultuszépítő jellegét november 16-ról. A kárpátaljai napilapokban külön említést ez az évforduló az ország hadba lépése után csak 1943-ban kap.¹¹⁶

A legjelentősebb tartalmi különbség a kárpátaljai és az országosan megjelenő napilapok között a ruszin kérdés volt. A kárpátaljai napilapok aktívan foglalkoztak a ruszinság integrálásának kérdésével és nem egyszer a Horthy-kultusz részévé vált a ruszin lakosság hűségének és szeretetének hangoztatása a kormányzó felé.

¹¹³ Magyar Nemzet. 1941.12.06 - Az Operaház diszeloádása a kormányzó tiszteletére

¹¹⁴ Kárpáti Híradó. 1941.12.06 – Kormányzó urunknak hódolat és köszöntés című cikkben Miklós nap alkalmából írt köszöntő szöveg jelenik meg a kormányzónak. A honfoglaló magyarok hadi sikereihez hasonlítja Horthy tetteit. A cikk több vallásos elemet tartalmaz, hasonló egy hálaadó imához.

¹¹⁵ Magyar Nemzet. 1943.12.06. – Miklós-napra

¹¹⁶ Kárpáti Magyar Hírlap. 1943.11.16. – Én vagyok a...

ÖSSZEFOGLALÁS

Minden modern kori terjeszkedő állam egyik elsődleges feladata az újonnan hozzá csatolt lakossága felé a saját legitimitásának az igazolása. Nem volt ez alól kivétel a Magyar Királyság sem, miután végrehajtotta a teljes területi revízióját Kárpátalján 1939-ben.

Ez az igazolás eredendően csak a propaganda útján képes megvalósulni, aminek a sajtóban megjelenő formáját vizsgáltam a munkámban. Kárpátalján, ugyanúgy, mint a Magyar Királyság többi területén, az elsődleges propaganda eszköze az államnak Horthy Miklós vezérkultusza volt, amit 1941 júniusa után a háborús propaganda egészített ki.

Az, hogy miképpen jelent meg a propaganda – hogy miről írtak és miről nem írtak cikkeket – sokat elárul a berendezkedni és konszolidálódni kívánó államhatalom és a lakosság viszonyáról. A helyi magyar konzervatív sajtó Horthy kultuszát aktívan építette, aminek az intenzitása a kormányzóhoz kapcsolódó évfordulókon csúcspontot ért el.

A kutatásból kiderült, hogy a Horthy-kultusz karakterisztikája Kárpátalja területén annak ellenére, hogy mutatott hasonlóságokat a Magyarországon megjelenő elemekkel, a kultusz építés, majd ápolás módja jelentős eltéréseket is tartalmazott. Ilyen eltérés például a sajtóban megjelenő hivatalos kultusz intenzitása, a kultuszépítéshez felhasznált elemek (például a ruszin lakosság állítólagos hűsége), a cikkek nyelve, de még a Horthy-évfordulók is (Kárpátalján a budapesti bevonulás novemberi évfordulója helyett az első bécsi döntés novemberi évfordulója vált az év adott szakasza kultuszépítésének központi eseményévé).

A háborús propaganda a helyi sajtóban meglehetősen enyhén jelent meg, de az idő előrehaladtával és a harci események közeledésével folyamatos növekedő tendenciát mutatott, azonban így sem volt annyira meghatározó, mint az országosan megjelent lapokban. A vizsgált újságokban a propaganda részét képezték a megjelentetett versek is.

РЕЗЮМЕ

Одним із першочергових завдань будь-якої сучасної експансіоністської держави є доведення власної легітимності перед новоприєднаним населенням. Королівство Угорщина не стало винятком з цього правила, здійснивши повну територіальну ревізію території Закарпаття у 1939 році.

Таке виправдання за своєю суттю може бути досягнуте лише за допомогою пропаганди, присутність якої я досліджував на прикладі преси. На території Закарпаття, як і на інші території Угорського королівства, основним пропагандистським інструментом держави був культ вождя Міклоша Горті. Цей культ був доповненим після червня 1941 року військовою пропагандою.

Те, як публікувалася ця пропаганда багато говорить про відносини між державою і населенням. Місцева угорська консервативна преса брала активну участь у створенні культу Горті, кульмінацією якого ставали ювілеї, пов'язані з губернатором.

Дослідження показало, що характеристики культу Горті на території Закарпатті, хоча і демонстрували схожість з елементами в Угорщині, також включали значні відмінності у способах побудови та подальшого культивування культу. До таких відмінностей можна віднести, наприклад, інтенсивність офіційного культу в пресі, елементи, що використовувалися для побудови культу, мову статей і навіть, дати вижливих річниць політичної системи Угорського королівства.

Пропаганда під час Другої світової війни з'являлася в місцевій пресі досить слабо, але з часом і наближенням бойових дій демонструвала стійку тенденцію до зростання, хоча й не була такою домінуючою, як у загальнонаціональній пресі. У досліджуваних газетах публіковані вірші також були частиною пропаганди.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

I. SAJTÓ

1. Az Őslakó 2. évfolyam (1939)
2. Az Őslakó 3. évfolyam (1940)
3. Az Őslakó 4. évfolyam (1941)
4. Az Őslakó 5. évfolyam (1942)
5. Az Őslakó 6. évfolyam (1943)
6. Az Őslakó 7. évfolyam (1944)
7. Kárpáti Hiradó 18. évfolyam (1941)
8. Kárpáti Hiradó 19. évfolyam (1942)
9. Kárpáti Hiradó 20. évfolyam (1943)
10. Kárpáti Hiradó 21. évfolyam (1944)
11. Kárpáti Magyar Hírlap 19. évfolyam (1938)
12. Kárpáti Magyar Hírlap 20. évfolyam (1939)
13. Kárpáti Magyar Hírlap 21. évfolyam (1940)
14. Kárpáti Magyar Hírlap 22. évfolyam (1941)
15. Kárpáti Magyar Hírlap 23. évfolyam (1942)
16. Kárpáti Magyar Hírlap 24. évfolyam (1943)
17. Kárpáti Magyar Hírlap 25. évfolyam (1944)
18. Magyar Nemzet 1. évfolyam (1938)
19. Magyar Nemzet 2. évfolyam (1939)
20. Magyar Nemzet 3. évfolyam (1940)
21. Magyar Nemzet 4. évfolyam (1941)
22. Magyar Nemzet 5. évfolyam (1942)
23. Magyar Nemzet 6. évfolyam (1943)
24. Magyar Nemzet 7. évfolyam (1944)
25. Népszava 66. évfolyam (1938)
26. Népszava 67. évfolyam (1939)
27. Népszava 68. évfolyam (1940)
28. Népszava 69. évfolyam (1941)
29. Népszava 70. évfolyam (1942)
30. Népszava 71. évfolyam (1943)
31. Népszava 72. évfolyam (1944)
32. Pesti Hírlap 60. évfolyam (1938)

33. Pesti Hírlap 61. évfolyam (1939)
34. Pesti Hírlap 62. évfolyam (1940)
35. Pesti Hírlap 63. évfolyam (1941)
36. Pesti Hírlap 64. évfolyam (1942)
37. Pesti Hírlap 65. évfolyam (1943)
38. Pesti Hírlap 66. évfolyam (1944)

II. MONOGRÁFIÁK, SZAKKÖNYVEK

39. AUERBACH, Jonathan, CASTRONOVO, Russ: The Oxford Handbook of Propaganda Studies, Oxford University Press, 2013
40. BÓDI Zsombor, HORVÁTH Sándor szerk.: 1944/1945: Társadalom a háborúban. Folytonosság és változás Magyarországon. MTA Bölcsészettudományi kutatóközpont Történettudományi intézet. 2015
41. CUNNINGHAM, Stanley B.: The Idea of Propaganda: A Reconstruction. Connecticut, 2002
42. CURRAN, James: Media and Power. London, 2002
43. CSATÁRY György szerk. Kárpátalja: örökség és kihívások, Beregszász, 2021
44. CSEPELI György: A hatalom anatómiája, Kossuth Kiadó, 2013
45. CSERNICKÓ István: Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867-2010). Budapest, 2010
46. DÁVIDHÁZI Péter: Isten Másodszülöttje. A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza. Budapest, Gondolat 1989
47. DIKÖTTER, Frank: How to be a Dictator. The Cult of Personality in the Twentieth Century. Bloomsbury Publishing, 2019
48. FEDINEC Csilla - Kárpátalja (Kárpátaljai Kormányzóság) Magyarország fennhatósága alatt in. FEDINEC CSILLA-VEHES Mikola szerk. Kárpátalja 1919 - 2009: történelem, politika, kultúra., Argumentum kiadó, 2010
49. FELLOWS, Erwin W.: Propaganda: a History of a Word. American Speech, 1959. 3. szám.
50. HORVÁTH Lajos: Kárpátalja képviselete a magyar országgyűlésben 1938-1945. Budapest. 2008

III. TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

51. KISS Ágnes: Magyar újságok Kárpátalján az első Csehszlovák Köztársaságban. 2020. Ungvár-Budapest
52. KOCSIS Károly, KOCSIS-Hodosi Eszter: Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin. Budapest, 1998
53. MACHIEVELLI, Niccolo: A fejedelem. 1532. Ford: Lutter Éva

54. MILOIU, Silviu Marian: Mobilizing the European idea at Europe's eastern frontier. The war propaganda of Romania and Finland as recorded in their bilateral relationship (1941-1944). 2005.
55. MILOIU, Silviu Marian: Mobilizing the European idea at Europe's eastern frontier. The war propaganda of Romania and Finland as recorded in their bilateral relationship (1941-1944). 2005.
56. OLASZ Lajos: A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941-1944). Budapest, 2007
57. PAÁL Vince szerk.: A sajtó kultúráközvetítő szerepe, 1867-1945. Budapest. 2014
58. PINTÉR Györgyi: Sajtókutatás - divatlapkutatás. A reformkori divatlap-történet-írás esélyei. In. Médiakutató, 2013. 4. szám
59. REEVES, Nicholas: The Power of Film Propaganda. Myth or Reality? New York, 1999.
60. SIPOS Balázs: Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat. Argumentum kiadó. Budapest. 2011
61. SIPOS Balázs: Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat. Budapest, 2011
62. SZŐLŐSI Nóra: Kárpáti Ukrajna és a területi revízió (1938-1939) in. Csatóry György szerk. Kárpátalja: örökség és kihívások. Beregszász. 2021
63. TAYLOR, Richard: Film Propaganda. Soviet Russia and Nazi Germany, London, 1979
64. TURBUCZ Dávid: A Horthy-kultusz 1919-1944. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 2015
65. TURBUCZ Dávid: Vezérkultusz és háborús propaganda. In. Jelkép 2019. 3. szám
66. VIRÁNYI Péter: A propaganda természete in. Jelkép, 2019. 3. szám

IV. DIGITÁLIS ADATBÁZISBÓL ÉS VILÁGHÁLÓRÓL FELHASZNÁLT ANYAGOK

67. BALSAY István szerk.: Száz Magyar Falu: Kenderes. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/kenderes-7953/a-horthyak-kenderesen-7A39/> (2024. 03. 06.)
68. BIRD, Kenneth: Propaganda Posters. 1949. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/001789694800600104> (2024. 03. 06.)
69. SZABOLCSI Miklós: A magyar sajtó története II/2. 1867-1892. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SajtoTortenet-a-magyar-sajto-tortenete-1/a-magyar-sajto-tortenete-ii2-18671892-1B22/bevezetes-1B29/> (2024. 03. 06.)
70. ЛУНАЧАРСКИЙ А. В.: Революционная идеология и кино, 1. тэзис. 1924. <http://lunacharsky.newgod.su/lib/o-kino/revolucionnaya-ideologia-i-kino/> (2023.02.01)